

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

□ □ □ □ Редактор Антон Борлаков. □ □ □ □

Йордан Савов — Разград.

Труда като основа на ВЖЗпитанието.

Изден вден се раждат нови идеи. Те рушат старото, сжбарят гнилото и дават начало на друг живот—издигат нови сгради вжв всички области на човешката дейност. Хиляди самоотвержени борци слагат в борбата кости вжрху олтаря на обществения прогрес, за да може един ден човечеството да си отджхне и се избави от кошмара на днешните противоречия...

Лжчи на нова-заря обагрят и училищната сграда. Нови идеи и тук се мжчат да дадат начало на друг живот, който ще премахне училищната рутина и традиция. И тук смели реформатори водят усиленa борба не само чрез словото, перото, критиката и новите научни данни, но и чрез живото дело, нагледния пример и убедителната действителност. Те сжздават и организират модерното училище всред природна обстановка, за да могат да водят истинско рационално обучение и вжзпитание, далеч от незгодите на днешното обществено училище. И резултатите, които са дали досега тия нови училища, са далеч от резултатите на типичното наше школо. В тях тежката училищна атмосфера, задуха и мрака се пржскаат, за да се даде достжп на нов живот и радост. Сляпото подчинение, робската покорност, измжчването на духа и тялото се премахват, и училищните помещения се пжлнят сжс шум, огласят се с песни и се кжпят в радост и светлина.

От тия нови училища, от които, като от светилни фокуси, се излжчват новите педагогически идеи, се черпи новата училищна практика. Безспорно, тяхната светлина и сила е слаба още да пржсне дебелиата мжгла на педагогическата традиция и заблуда. Но подобно на фермент, попаднал в добри условия за развитие, те ще развият ония токсини, които ще разрушат стария организм, за да се роди *новото* училище.

Що значи *ново* училище? Каква е неговата сжщина и отлика от днешното? Е ли то тржгване из нов друм, за да се

просим със старата практика, или реформиране на досегашната педагогика въз основа на научните данни? — Две думи са достатъчни: това ще рече в основата на обучението и възпитанието да се тури друго естествено и необходимо начало, което да отговаря на детското развитие; ще рече — труда да обхване изцяло обучението и възпитанието, като се даде възможност на детето да се фамилияризира с околната природа чрез непосредствено лично усилие, за да може да овладее всички ония знания, които произлизат от това преко съприкосновение.

Един от най-ревностните борци за *ново* училище е Елсландер.

За ония, които са се интересували от новото педагогическо движение, които са следили реформените стремежи, що Запад ни носи, името на Елсландера не е ново. То е свързано с това на Фр. Ферера и *Интернационалната лига* за рационално възпитание на децата. Тем е познат и органа на тая лига — „Възобновено училище“ с девиз: „*Щастливо и свободно детство*“. Но за ония, които не ги познават, в една от следните книжки ние ще дадем върху *Интернационалната лига* и нейната задача специална статия, Тук сега ще споменем само, че мислите и идеите на тоя педагог са твърде интересни. Като смел реформатор и голям приятел на децата, той иска възпитателно-учебната дейност да бъде основана върху труда. И с ред статии той се опитва научно да обоснове и докаже това. Следните наши редове ще имат за задача именно да ни опознаят с мислите на автора, които, вярваме, ще бъдат от голям интерес за читателите. Тези идеи намираме изложени в неговата статия: *Възпитание чрез работа*¹⁾.

* * *

Бавна еволюция се извършва във възпитателното дело. Под влиянието на естествената логика на фактите, живота лека-полека обхваща школото, пръскайки неговата атмосфера на мълчание и тъма. И там, дето някога владееше потисническият авторитет на магистра, там, дето децата търпяха най-груби принуждения и осакатявания от една отживяла педагогия, днес влиза светлина, шум, външен свят, който дава свободен полет на духа и тялото.

Но това става тъй бавно, тъй полека, че трябва да се пренесем много години назад, за да констатираме щогоде прогрес. Възпитателите не долавят, не различават произхода на идеите, които ги водят. Те не виждат края на това движение, което ги влече, мимо тяхната воля. Ала те разбират при все това от собствените си и тия на учениците усилия и гри-

1) L' Education par le travail par S. J. Elslander, L' Ecole rénovée l'année № 6.

жи, че тяхното обучение е безплодно и досадно и жадно искат от живота да ги спаси от мъката, що ги души. Само така ние виждаме да се вмъкват в училището някои интуитивни методи, които дават възможност на горките деца от време на време, сред дългите монотонни уроци, да видят илюзията на живота, т. е. да откъснат погледа си от еднообразните чинове и класни стени, за да разгледат нов предмет — не нова картина, нескъпосна колекция или пестри изгледи, а мухата, която бръмчи из стаята и която носи толкова радост, интерес и живот на всички.

Мнозинството наши учители имат за възпитанието същите идеи, каквито са имали някогашните. Чрез своите нововедения те имат за цел само да засилят влиянието си върху детето, да увеличат средствата за принуждения — и нищо друго. Те подбират средства, за да добият резултати, отрано вече определени: формиране на индивида по даден тип и за известен момент. И ако при все това изучават физичния и психическия живот на детето, това правят само за да реализират и подкрепят старите възгледи. Всички реформи се свеждат до подобрене на методите и програмите, до откриване на нови учебни начини.

Това е, разбира се, прогрес, но не от гледището на възпитанието, защото, за да бъдеш по-малко първобитен, не е достатъчно да употребяваш само начини, с които можеш да намалиш насилието, но и да издирваш ония закони от живота, които постепенно ще накарат нашите възпитатели да разбират и прилагат формулираната вече отдавна от много философи истина: „Колкото повече науката ни запознава с естеството на нещата, толкова повече ние разбираме, че в нея има голяма добродотел, Колкото повече нашето знание се увеличава, толкова повече ние сме наклонни да ограничаваме нашата намеса в хода на природата“ (Спенсер). „Ще се види, че колкото повече опознава законите на живота, толкова повече човек става недоверчив към самия себе си и по-доверчив към природата“ (Йохан Форбс). И това именно доказва основната грешка на днешното обучение. Най-очевидните истини имат влияние само върху ония, които са ги открили или са могли да ги опознаят. Възпитателя трябва да си дава сметка за дълбоката логика, която управлява тайния живот на детето — логика, която и най-широката наука не може да замести; той трябва да разбере, че неговата задача е да подпомага природата.

Обаче, възпитателите са далеч от тая тъй проста истина, защото друго е да се формулира дадена теория, друго е да се намерят средства за практическата ѝ приложба. И до днес нищо не е сторено в тая смисъл, напротив, намесата на възпитателя се увеличава безспир той е винаги в дейност, винаги

ржководи, формулира и узурпира във всички случаи ролята на природата.

Дори и опитните възпитатели се придържат единствено към изкуственото, малко или много майсторски наредено. И в резултат на това имат често само привидното и то опасно привидното. Така че може да се каже, какво и в наши дни децата имат двойно възпитание: това, що получават или по-право, що им се налага, и това, що те сами си добиват. Второто, безспорно, е най-доброто. В училището те живеят един условен живот — живот на думите; вън от училището те събират представи и впечатления, които образуват истинската основа на тяхното същество.

Прочее, ролята на възпитателя е да подпомага естествената еволюция на детето.

Тая роля трябва да бъде изпълнена с безспирна бдителна дейност. Тя е много по-мъчна, отколкото тая, що предписва модерната педагогика, понеже новата роля може да бъде изпълнена със съдействието на средата и чрез случайните влияния. Тя предполага научно знание, с което са се скарали нашите учители и проф сори. Вместо да налага безспирно своето принудително влияние, възпитателя трябва да остави на природата да насочва детското развитие; знанието трябва да му служи само, за да проумява, предвижда, предлага и подпомага.

Да проумява, предвижда, предлага и подпомага — ето четирите граници, що определят неговата дейност. Това ще рече: да проумява смисъла на детските желания; да предвижда детските нужди, да прелага материал за детската активност и да подпомага детските усилия.

Излишно е да се доказват предимствата на едното схващане пред другото. Очевидно е, че ако детето бъде оставено на първите си побуди сред среда, която дава максимум средства, тоя живот ще бъде най-хармоничен и пълен. Той ще бъде същия, какъвто е и на едно растение, на което би то дало най-подходна среда и свобода за развитие.

Обаче, тук биха могли да се направят две възражения: 1. Човешкият живот трябва да се подложи на една дисциплина, която изключва режима на спонтанното развитие. 2. Той трябва да достигне една степен на културно развитие, която не може да се постигне чрез собствено усилие. С други думи, би могло да се каже, че подобно възпитание би било съвършено за първобитната епоха, за един дивашки живот; ала за човека от днешно време, който е претърпял влиянието на социално приспособление толкова векове, необходимо е принудително и интензивно усилие.

Това са отговорите на тия две възражения, които обхващат рационалното възпитание. Трябва да бъдат определени ония средства, които ще утвърдят в детето културното

ниво на модерния човек чрез простото въздействие на възпитателя върху средата. И да се определят тия средства, ще рече да се признаят тия среди, които ще ни посочи науката. Ала до днешен ден училището си е служило с науката само за форма. Базирайки се на привидно верни разсъждения, то вярва, че е законно да се прибягва към изкуствени средства, за да се добие резултат, какъвто природата не може да има. Обаче, трябва да се каже, че човешкия живот, мимо външните прояви, няма нищо изкуствено и че той е достигнал до днешното си развито състояние по твърде логични и нормални пътища, че, следователно, това, що природата е създала, може да го пресъздаде; че човешката еволюция е оставила у детето наследени предразположения, чиито фази и епохи могат да се намерят и бързо да се минат; че достатъчно е да се издирят и възобновят обстоятелствата и причините, които са причинили постепенното развитие, за да ги видим, че се повтарят и в детето.

Че някога се е мислило, какво едно изкуствено възпитание е необходимо, е твърде обяснимо. Ала съвременната наука ни дава указания, които не ни оставят да се задоволяваме с разсъждения, каквито са били достатъчни някога. Науката ни сочи, как са се добили в природата тия резултати, които са били създадени от миналото на човешката еволюция и как животът е бил винаги прост и хармонен. В нея ние ще търсим нашата поука и примери.

Ембриологията ще ни даде пръв и специален аргумент: „Факта, казва Едмонд Перие, че ембриогенното развитие се извършва обикновено в едно кжсо време, сравнително периода на живота у младото животно; че последовно развитие на характера се придобива за няколко седмици, ни свидетелствува за крайното окжсяване на всяка фаза, докле организма достигне до сегашното си положение. Това е явлението на ембриогенното ускоряване или тахменезиса.“ Признато за верно е, че еволюционните промени на зародиша в яйцето възпроизвеждат в тяхната общност и ред еволюционните промени, които по-рано са имали прадедите, от които произхожда тоя зародиш. Ембриогенията или индивидуалния морфогенизъм е едно кжсо приповторение на генеалогията, т. е. на морфогенизма на неговите прадеди. Индивидите предават на своите чада всички промени, които са придобили под влиянието на външните условия и упражнението на физиологичните сили. Живата материя на възпроизводителните елементи е способна да се промени от всичките променливи причини, които са действували ефикасно върху прадедите, в организма на които се развиват тези елементи.

Как става това явление? Чрез натрупване в семето на всичката оная сила, която е била придобита при еволюцията на прадедите и чрез натрупване в яйцето на всички ония хра-

нителни материи, които са необходими за пълното развитие на ембриона (зародиша).

Признаването на този закон за зародишно унаследяване ни сочи на аналогия, какво трябва да бъде и възпитанието.

Както развитието на зародиша е възпроизвеждане на вида, така и първия период на детския живот е началото на човешкия живот. И както яйцето дава на зародиша всички необходими хранителни материи за неговото пълно развитие, така и училището трябва да дава на детето възможност да премине бързо пълнотата, която човечеството е преминало.

Това е най-важният принцип, който обхваща всички други — който е достатъчен, за да се разбере рационалното възпитание.

Прочее, една проста и всесилна истина се налага на тях, които искат да я разберат: *училището трябва да бъде яйцето на човешкия живот*. Тук детето трябва да намери всичко, що е необходимо за формирането на физичното, интелектуално и морално същество — на човека, що обществото очаква. От училището детето трябва да излезе, след като е изчерпало всичката материя и след като е станало вече годно за социалния живот. Единичния въпрос, който се поставя е: как ще реализираме ние в училището това, което природата е реализирала в яйцето? Как, като даваме на детето пълна свобода и самостоятелност, ще можем ние да му дадем възможност в няколко само години да премине вековете, що човечеството е изминало? Как ще го подпомогнем да се преобърне от малък дивак в модерен човек — човек на едно общество, поело пътя на социалното организиране?

Като предоставяме, казваме ние, *всичката негова свобода и самоволност*. Подчертаваме тях редове, защото те резюмират принципите на проблемата за възпитанието, която се различава по всичко от днешната педагогика. И нашите възпитатели се кичат също с принципи, чиято важност ние подчертахме, ала за една приложба на тях принципи те нямат разбиране.

Наистина, ако живата материя на възпроизводителният елемент в яйцето е пригодена да се променя от ония сили, които са действували връз прадедите, ние сме в право да вярваме в съществуването на активни предразположения в детето, които биха били достатъчни да заместят прякото въздействие на възпитателя.

Щом като зародиша притежава наследената сила да използва хранителните запаси, които му са дадени, за да възпроизведе в скоро време един организъм от даден вид, защо да не е същото и за детето? Неговите прадеди нали са му придали унаследено всички способности, които му позволяват да премине бързо фазите на социалната видова еволюция?

С човешкият род става същото приспособление, каквото и с някой индивид от какъв и да е вид: органичната промяна, каквато е приел, се предава наследствено на следните поколения. Тия промени, извършван твърде бавно и незначително през течението на даден период от време, се набират и произвеждат дълбоки метаморфози. Последните се извършват леко в зародиша, поради наследеното свойство, което също така с векове се е събирало и съгъствало. И детето, също така има нужда да преминава този дълъг етап на въздействие, що прадедите му са имали. Промените, що последните са получили, са се вложили в детето. Едно унаследено качество го прави лесно да ги разбира и използва даже с излишек. Би могло да се каже, че детето ги очаква и познава от по-рано. Тъй трябва да е това, защото иначе би било невъзможно да се разбере, как едно дете от наше време може да асимилира за няколко години тая огромна маса от знания, които са необходими за неговото възпитание.

Рибо ни сочи, как наследствеността е създавала инстинкта. „Изпърво един минимум от психична активност, която играе в умствения живот същата роля, каквато протоплазмата или клетката във физиологичния живот; после действие и реакция, която чрез честото повторение се преобръща в привычка и се предава наследствено. Накъсо казано: сбор от унаследени привычки. Такъв е, според школата на трансформистите, генезиса на инстинкта.“ Онова, що ние наричаме органическа памет, е също наследственост, т. е. това свойство на нервната система да запазва известно състояние и да го възпроизвежда. Може да се каже, че и сегивните органи и членове на младото животно не биха действували тъй лесно, ако нямаше тая сила. От придобити и координирани движения, които са за всяка част на тялото една специална памет, се образува капитал, за сметка на който живее и действа животното.

Също така, ума живее и действа въз основа на миналите си опити. Знанието е необходим продукт на два фактора: първо, онова що е дадено на ума — външни или вътрешни явления: бой, форми, приятни или неприятни усещания и т. н.; второ — това, що ума дава — законите на мисълта, като свързват явленията и турят ред в тая обркънана и неясна маса. А какви са тия закони на мисълта? Формите на мисълта, както и формите на живота, са еволюция, но не и преформяне; те са резултат на опита — на расовата опитност, продукт на наследствеността. Умът се формира толкова чрез въздействието на външните предмети, колкото и чрез неговата реакция върху външните предмети. Както случайните, променливи и изменливи качества произвеждат в организма и от там в ума случайни, изменчиви промени, също така и на постоянните и съществени качества съответствуват трайни ви-

доизменения. Ако ние, напр., забелязваме, че твърдостта и непроницаемостта на даден предмет се намират в зависимост, трябвало е милиони пжти да се е повтаряло това в живота на даден индивид. Ако ние забележим, че тия видоизменения са предадени наследствено на един нов индивид, който от своя страна усеща сжщите трайни впечатления, и от тоя индивид се предадат на трети, четвърти и т. н., — тогава ние можем да разберем, каква роля играе наследствеността в генезиса на мисловите форми и как тя може да сжздава у втори и трети генерации умствена привычка тжй положителна, че да може с право да се нарича вродена, но с условие да се приеме, че тя действително е такава.

Наследствеността не само подпомага сжздаването на интелекта, но спомага и за развитието му. От средните векове обемът на черепа се е увеличил. Според изследванията на Орака и други антрополози, черепната вместимост е била средно: австралийците 1222 см. кубични; за парижаните от средните векове (XII столетие) 1409 см.³; за сжвременния парижанин — 1558 см.³ (за мъже) и 1337 см.³ (за жени). У един мъж дори достигнала до 1900 см.³

Ако се направят няколко случайни сравнения, казва Рибо, в нашата литературна история, напр. между грамотните в XI в. и тия от XVIII, между Грегояр де Тур, Фредегера и др. с Волтера, Дидро, или още по-добре — между двора на Карла Велики и нашето романтично движение от XIX в., различието ще бжде тжй пжлно и разликата тжй голяма, че сравнението би се видяло чудно. Между интелектуалните форми на двете сравнявани епохи личи грамадна разлика. На що се дължи тя? Отговорът е: на прогреса, на цивилизацията. Посочва се точно, как френският дух, след дълго лутане, усилие и разочарование е достигнал до своята апогея. Но тоя прогрес се обяснява изцяло чрез външни причини: влияние на християнската религия, кржстоносните походи, откритията, гржцката и латинска култури, възраждането и т. н. Обаче, според нашето мнение, има още една вътрешна причина, за която не се споменува нищо: то е бавното преобразуване на интелекта, дължимо на наследствеността. Положението на френския ум в XI и IX в. беше такова, че той бе способен за ограничена културна степен; зад тая степен той не признаваше нищо, обезличаваше всичко, по подобие на дивия зеландец, който, доста интелигентен, с доза от любопитство, потомък на най-първа фамилия в родината си, като е последвал пжтешественик англичанин, за да се образова, не разбираше нищо от нашата европейска цивилизация и обяснявал всичко спроти своите диви идеи. Еднаж той видял да минава един огоен лорд и казал: „В тоя човек има много нещо за ядене“.

Забелязано е у по-низко културните раси, че децата,

които посещават училището, или които се опитват да обучават, показват изпърво чудни успехи, но скоро се спират внезапно. Така жителите от Сандвичевите острови имат превзходна памет и могат да учат на памет много бързо, ала остават твърде слаби, когато трябва да се упражнява мислителната способност. „В детство, казва Самуел БAKER, младия негр е по-напреднал, отколкото белия от същата възраст, ала неговият ум не може да даде тия плодове, що обещава“. — „В Нова Зеландия, казва пътешественик Томпсон, десетгодишните деца са по-интелигентни, отколкото английските деца; ала малцина новозеландци могат да добият тая култура, каквато англичаните добиват в своите висши училища. Тия прости умове са като необработена почва, която само продължителната работа на последващите поколения може да развие“. Така и в Индия, според преценката на мисионерите, децата на братемини, понеже произхождат от класа културна от дълго време, показват интелигентност, проникателност, послушност много по-голяма от децата на другите касты, които са на по-ниско културно ниво.

Когато човек дойде на тоя свят, не е девствена статуя, каквато си въобразяваха Бонне и Кондийак. Не само има известна нервна организация, която го предразполага да усеща, мисли и действа по начин присъщ нему, но, може да се каже, той носи опита на безброй генерации, който дреме в него.

„Човешкият ум, казва Спенсер, е органически регистър на безброй опити, добили чрез еволюцията на живота, или по-скоро — чрез еволюцията на тая серия организми, които са преминавали, преди да стигнат до човешкия организъм. Последниците на тия най-еднообразни и чести опити са били заложени с капитала и лихвата изедно и са достигнали бавно до тая степен на висша интелигентност, която сега е в латентно състояние в мозъка на детето. В по-късния си живот последното упражнява тая интелигентност и може би увеличава нейната сила и пълнота, като я влага с по-голяма облага за бъдещите генерации. На това се дължи, че европейецът унаследва двадесет или тридесет куб. грама повече мозък, отколкото папуаса; и музикалните способности, които едва съществуват в зародишно състояние в некултурните раси, стават вродени в културните; че от диваците, които са неспособни да прочетат пръстите на ръката си и които говорят език, в който има само глаголи и съществителни, произлизат след дълго време нашите Нютоновци и Шекспировци“.

Всички тия факти ни карат да мислим, че детските способности не са нищо друго, освен събрана опитност от предшествуващите, струпана в зародиша; че тая опитност подлежи на промена, ако има сили ефикасни да действуват върху нея.

Ето защо ние бихме могли да кажем, че всичката наука

за възпитанието не е нищо друго, освен нагаждане на оная материя, която е необходима за детето съобразно неговите нужди. И нам предстои да знаем тия нужди и да можем да ги предвиждаме; а на детето — да ги асимилира. Възпитателят не трябва да се меси във физичния и интелектуален активитет. Неговата намеса ще се ограничава да подпомага еволюционното ускорение също, както ускорително се развива ембрионното.

Ако се сравни това схващане за възпитанието с онова, що днес се практикува, ведага изпъква изкуствеността и нелогичността. Естественият ред и хармония са безспирно нарушавани защото не се мисли за тях. Има се пред очи само да се обучава, служейки си с някои по-естествени мерки. Обаче, знанието само за себе си няма никаква стойност; неговата цена е в възможността да се използва. Знанието се намира в всякаквиг; пригответе индивида, за да може да се ползува от него. Но за съжаление упорствуват се и още да се тжпчат на сила главите. За това не се очудвайте, ако те излизат от вашите ръце умжртвени и неспособни за лично усилие; защото, за да се постигне вашата цел, трябва ви потисническа дисциплина.

Потисваната природа постоянно реагира против режима, що ѝ се налага. И само чрез насилие тя може да се укроти. Така се ражда и развива межу училището и детето един антагонизм, който прави от възпитанието цяло страдание, при което се похабяват най-скжпите енергии на повечето индивиди.

Ето защо днешното възпитание не е научно. Педагогията само тогава ще стане истинска наука, когато почне да подпомага природата,

Такава, каквато е сега тя, стои на много по-низка степен от съвременната наука и общество; само миналото може да я оправдава.

Науката се сили да ограничи намесата на човека в делото на природата, защото — както казва Спенсер — ние почваме да разбираме, че нещата имат в себе си повече правила и закони, отколкото ние мислим. Обществото очаква от индивида да се издигне по достоинство и съвест, за да може се справи със заджлженията, що му налагат новите схващания на живота.

Понеже принципите ни посочват, че ние трябва да предоставим възпитанието на естествените сили, от това следва, че ние трябва да намерим тоя ред на развитие на детските сили и това средство, което най-добре и най-пжлно ще задоволява неговите нужди, за да може да се подпомогне развитието на силите, що са в него и се ускори детското естествено развитие.

И съобразно токущо изложеното, за да имаме общо ръководство, ние трябва да се обжрнем към историята на човешката еволюция.

Тя ще ни посочи, че човешкото усилие се определя едновременно от нуждата за запазване и продължение на личността и вида в борбата със случайните сили; че тая нужда е създавала лека-полека организираната работа — работата за живота и че в течение на това създаване именно човек е придобил постепенно всичките знания, които му дават възможност. По тоя начин ще достигнем да признаем, какво възпитанието трябва да се базира върз работата — оная работа, която ще даде случай за един бърз преглед на човешкото усилие, през течението на който (преглед) детето ще се опознае в всички знания, които логично ще следват от него.

Хр. Спасовски — София.

Развиване социални чувства у децата.

Тежестта на нашата училищна работа пада днес в усилията да се дават знания, да се подготвяват — както обикновено обичаме да си правим илюзия — децата за живота. Въпросите из областа на методиката пълнят днес страниците на педагогическите списания и заемат дневния ред на учителските конференции. Как по-лесно да се преподава учебната материя по разните учебни предмети — това ни занимава твърде много, защото и училищната програма ни възлага преди всичко тая работа, а и ние все още смятаме, че *знанието е сила* и продължаваме да вярваме, че бъдещия гражданин ще бъде толкова по-щастлив, с колкото повече знания е възрожден.

А между това почва да става все повече очевидно, че днес не се чувства голяма нужда от знаещи хора, че, ако човечеството търпи лишения, то не е толкова от липса на вещи работници, — производители, колкото от излищека на много лоши хора. Изобщо, човека и човечеството биха станали по-щастливи не ако се убогатят с още по-вече знания, а ако се превъзпитат и научат да живеят.

Никой няма и не може да отрече ползата от науката, но сочейки ни пътя към нея, училището — днешното училище не бива да лишава младежта от това, от което чувстваваме много по-голяма нужда.

Днес, когато човек за човека е, в пълната смисъл на думата, възк, училището би било много по-полезно със своето възпитателно въздействие, отколкото със своите научни дисциплини.

Но, казах и в началото, грижи за възпитание в днешното училище почти липсват. Или има ги дотолкова, доколкото

може да бжде възпитателно самото обучение по отделните учебни предмети.

Да се изостави на заден план възпитателната роля на училището, има причини. Преди всичко самите училищни програми, правилници и закони насочват всичкото внимание на учителството към обучението. Всички училища, що дават кадрите на учителската професия, полагат най-много грижи да подготвят бъдещите учители не да възпитават, а да обучават.

А и самите ние, попаднали между учениците, не отдаваме почти никакво значение на възпитателната си работа, защото се смяняваме в резултатите от нея. Смятаме, че времето, през което ученика се намира под наше влияние, е твърде кратко и че влиянието на другите възпитателни фактори е много силно, та заличава следите от всяка наша възпитателна работа. Считам, че това ни схващане е погрешно и че *училището може да възпитава*.

Ако едно дете често се дразни и сжрди, то ще стане *сприхаво*. Ако се хвалят и превъзнасят неговите достоинства, то ще стане *гордо и надменно*. Ако често се обръща внимание на неговата външност и се полагат излишни грижи за нея, като се не пропуска случай да бжде ласкано, то ще стане *суетно*. Ако детето бжде потискано, подозирано и често му се изказва недоверие, открива му се пжтя към *притворство, лицемерие*. Ако му се разказват приказки за разни чудовища, многоглави змеюве, вампири, кара-конжовци и пр. и пр. то ще стане *суеверно и страхливо*. Ако, когато поотрастне почне да чете систематично разни фантастични романи, то ще стане с развиртени нерви и *болна фантазия*. Ако по сжщия начин планомерно и систематично се будят и поджржат у децата благородни пориви и стремежи, те могат да добият предразположение и към благородни постжпки.

Колкото и неблагоприятни да сж условията, при които работи сжвременното училище, колкото и голямо противодействие да среща от страха на разните други възпитателни фактори, колкото и кратковременно да се намират под неговата стряха учениците—то все пак упражнява и може да упражнява възпитателно въздействие върху тях.

Даже ония, които твърдят, че днешното училище е безсилно да възпитава, идат да се опровергаят по един косвен начин. Те винят училището и учителството, че то има дял, носи отговорност за сполетялите народа катастрофи, защото е възпитавало младежта в националистичен, граничащ със шовнизма, дух. Никой не може да оспори, че нашето училище има дял във подготовката, във възпитанието на младите поколения за тжй наречените освободителни войни. Никой не може да оспори сжщо, че във това направление то зарегистрира значителни успехи. Друг е въпроса, как биде използван положения труд от училището и казармата.

А щом чрез възпитателно въздействие може да се доведе един човек и един цял народ до положението да върви срещу смъртта, да си даде живота в служба на известна идея, то много по-лесно ще е да се спечели младежта за други идеи и цели, за приследването на които се искат по-леки жертви. Че училището възпитава, това личи най-много от стремежа на всички да го имат под свое влияние и да го използват за своите цели.

При тая очевидна истина, налага се въпроса, какви възпитателни задачи трябва да си постави и да приследва нашето, българското, училище днес. Човек се стреми най-много към това, което му липсва, а би желал да го има. А що липсва нам, като народ, без което ние не бихме могли да продължим своето национално съществуване и да разчитаме на преуспяване?

Всички признават, че ние сме народ трудолюбив, трезвен, със непоковарени нрави, а, кога се наложи, и достатъчно войнствен и храбър. Но нам липсват социални чувства — зачитане и грижи за общото.

На що се дължи нашето антисоциално възпитание.

Няма нищо случайно в проявленията на отделната личност и на обществата. Всичко е резултат на условията, при които се е живяло, на повече или по-малко продължителни наклонения в народната душа през миналото. Това е максима, неоспорвана вече от никого.

Преди всичко самата работа на подавящото болшинство от нашия народ с нищо не способствува за развиване и закрепване на социални чувства. Земледелеца над своето парче нивка, занаятчията между рафтовете на своето дюкянче, търговеца в своята кантора или магазин са обладани от грижи — всеки сам за себе си. Никой не чувства връзка и зависимост на своята работа от работата на другите.

Земледелеца дребен и среден е тъй затворен в себе си, както са затворени в тесни граници техните парчета земя. Да поникне, израстне и даде плод хвърленото в земята зърно, нашия земеделец разчита преди всичко на небето. И към него отправя той очи и молитви. Това е едно прекрасно условие за крепнене на истинско или фалшиво религиозно чувство, но нашата действителност е бедна за култивиране между земеделците на социални чувства. Що се отнася до занаятчиите и търговците, които съставляват втория голям обществен слой у нас, за преуспяване в работата си те са склонни да се отдадат на лъжата, измамата и ред други антисоциални чувства. Единствено работничеството и то предимно фабричното работничество е поставено при условия, които благоприятствуват да се появят и развият чувства на зависимост и общност в интересите.

Като се завърти колелото и тржгне машината, всеки работник чувства необходимостта да координира своята работа с оная на другарите си. Невнимателността или нехайството на едного от тях се отразява върху работата на всички, наредени около същата машина. Това, а също общността в борбите за подобрене на своето положение, е способствувало за развиване у работничеството солидарност и ред други социални чувства. Но работничеството у нас е сравнително малобройно, за да може да влияе върху другите обществени слоеве и върху обществения живот по чувствително.

За развиване и закрепване на социалните чувства допринася най-много държавната организация на дадено общество.

За жалост, ние и в това отношение не сме били твърде щастливи. В един народ, който е прекарал половината на досегашното си съществуване в робство, държавната организация малко е могла да допринесе, по право тя е благоприятствувала за култивиране не на *социални*, а на *антисоциални* чувства. През епохата на робството българина е свикнал да гледа на държавата като на чужда и умразна нему организация, която само го е потискала и експлоатира. Представителите на държавната власт са били за него олицетворители на насилието и произвола. Това свое убеждение народа е изразил в подумките: „Законите са за мухите, а не за бржмбарите.“ „Гарван гарвану око не вади.“ „Когато кадията ти е даваджия, и бог не може ти помогне“ и пр. и пр.

И много естествено е било, че народните маси не са сътрудничали на тая курумпирана власт, но са се отнасяли с присмех и кжм всеки, който би се заловил да изправя недостатъците ѝ. На такжв на подбив са казвали: „Ти ли ще управиш царските работи!“ И мнозинството е предпочитало да мисли, работи и се грижи само за себе си: „Ввяка коза за свой крак.“

Когато насила е бил сабиран да помага на държавата, народа е гледал на тая работа, като натрапена—работил е колкото ден да мине и е казвал: „Царската работа се не свършва.“

Покрай царската работа е гледал с отвръщение и на всяка обща работа, когато такава му се налагала—работил е от немай къде и всякога резултата от това е бил един, който се е изразявал в народната мъдрост: „Орташката кобила кучетата ядат недрана.“

Много вековното робство е създало тая народна психика и за жалост нашия почти половековен нов самостоятелен политически живот не само че не допринесе нищо за превъзпитанието на народа, но, напротив, дойде да затвърди това, що робството бе родило, като *житейски истини*.

Не дълго след освобождението държавата почна да се реди и управлява от политически сдружения — заслужено на-

речени *котерии*—които идеха да задоволяват не държавни и обществени нужди, а лични и партийни интереси и лични амбиции. Тая власт и нейните представители не само че не можаха да спечелят сътрудничесово на масите за общите работи и нужди, но от ден на ден засилваха недоверието към себе си. Това недоверие и подозрение към често сменяваните, но еднакво безскруполните представители на държавната власт, се изрази в едно от началото бунтарско, а после организирано селско движение. Но и тая организирана маса не внуши у властниците респект към общите народни интереси и нужди. В най-решителните моменти, когато българския народ бе повикан на общо дяло, ония, що го зовяха, му изневериха. Те се проявиха такива, каквито ги роди нашата действителност: *крайни до крадливост егоисти без чувство на дълг към обществените нужди.*

Когато от народните сждца течаха реки кръв, разпоредителите с народните сждбини бяха обзети от жаждата за трупане на несметни богатства.

На предателството отгоре се отвърна с протест отдолу. Нашите войници почнаха да напускат редовете на своите другари и да бягат към страната на противника. Там, да спечелят неговата милост и да спасят кожата си, те предателстваха срещу своите другари, като издаваха на противниците цялото наше бойно разположение. Всяко подобно предателство се изплащаше с живота на мнозина от ония, които още се считаха длъжни да пазят границите на родната земя, опозорена най-напред от своите управници. Стигна се до там, че като се почна от главата, ребата се вмириса цяла. Цели войскови части почнаха да бягат едни във вътрешността на страната, други — към противника. Защото след като стана ясно предателството на едни, други се поучиха от народната мъдрост: „Не плачи Бежанова, а плачи Стоянова майка.“ „Роб се смей, но гроб не се смей!“

И България остана в положението на умираща кобила, която стопаните изоставиха, а се запяха да я дерат чужденците.

И след това небивало с никоя нация нещастие, ние българите проявихме антисоциални чувства, които мъчно могат да се окачествят. Даже животните пред общата опасност се сдужават, инстинкта за самосъхранение ги сплотява. Ние проявихме липсата на всякаква солидарност и в най-критичните за страната ни и народа ни моменти. И нашата история бележи, че това не е нещо случайно, а се дължи на неимоверно силния егоизъм и сепаратизъм, що владее в народната душа. Нашата история бележи още, че сждбата ни във всички такива случаи е била една: *гибел.*

Нам предстои: или да се превъзпитаем в дух на общественост, или да загинем като нация.

Що е сторило училището в това направление.

Нищо положително. Училището има голям дял в досегашната наша история. Ние, учителите, със своите разкази за турските жестокости не еднаж сме изтръгвали сълзи от очите на нашите ученици. Ние сме будили в отзивчивата детска душа чувство на състрадание към поробените и измъчени наши сънародници и готовност да им се притечем на помощ. Започнатото в училището се продължава в казармата.

И резултат от това възпитание бяха чутовните победи из Македония, Тракия и Добруджа. Но патриотичното възпитание, с което се целеше уреждането на нашите отношения спрямо съседите ни, има за краен резултат тежки разочарования с още по-тежки последствия. Ние подготвявахме младото поколение да урежда отношенията ни със съседните нам народи, без да бяхме го подготвяли за взаимните отношения между гражданството в пределите на нашата страна. И когато масата се разправяше със съседите, малцинството, останало дома, се отдаде на грабежи.

След погрома, от официално място се даде нов тон, нова насока във възпитателната училищна работа. Каза се, че нашата младеж трябва да бъде възпитавана в духа на разбирателство и сговор със нашите съседи. Тая проповед се поде, обаче, от един победен народ. Ония, които слушат, могат да се съмняват в искреността ни. Защото, когато победения вика—мир!—всеки с основание може да твърди, че тоя вик е продиктуван от инстинкта за самосъхранение. Колкото и да е хуманно искането за възпитание в принципите на общочовешкия сговор, когато тия принципи се издигат от слабите и пренебрежително се гледат от силните, то ще прилича на *апел за братство, отправен от агнето към вълка*.

Време е да почнем да се занимаваме по-малко с отношенията си към съседите, а да обрнем по-голямо внимание върху взаимните си отношения. Вместо работа и подготовка за освобождението на когото и да е, *младежта трябва да се подготви и възпита за собственото си освобождение от неджизите, що разяждат народния организъм, спхват напредъка на нацията и я тикаш към гибел*.

Преди да говорим за възпитание в духа на сговор и разбирателство с нашите съседи, трябва да възпитаваме младежта да се сговаря и разбира помежду си — в пределите на своята държава. Кой ще ни повярва, че може живе в мир и сговор с нас, когато вижда, че собствения ни дом е гнездо на нескончаема вражда и неподобен егоизъм.

Не! Нашата възпитателна работа трябва да бъде насочена преди всичко към усилията за *изтръгване плевелите на раздора*, които са пуснали такива дълбоки корени в народната душа. На тяхно място трябва да бъдат посеяни семената

на обществената солидарност и справедливост. Младото поколение трябва да се проникне от мисълта, че личното преуспяване и добруване е в зависимост от общественото и никогa първото не бива да се добива за сметка на второто.

Чувствата на сговор, взаимност и общост, на зачитане и грижи за общите интереси, блага и нужди — тия чувства са необходими за съществуването и преуспяването на всяка човешка организация — била тя професионална, икономическа, политическа или държавна.

Но да се култивира чувство на сговор, не ще рече да се възпитава младежта да си затваря очите и да мълчи пред злото. Защото даже оня, който бе вжплотение на любовта, сам взе бич и изгони търговците от храма.

Да се зачитат обществените нужди и да се развива съзнание за пазене на обществените интереси, ще рече да се възпита в готовност за борба с ония, които биха држзнали да накърняват тия интереси.

Да се възпитава в дух на взаимност и общност, ще рече младежта да свикне да се организира за общи цели, да свикне да се подчинявана на колективната воля и да се противопоставя всекиму, който би проявил незачитане към нея. Усилията на нашето училище за развиване у младежта социални чувства заслужават подкрепата на всички обществени сили.

С какви средства разполага училището и как биха могли да се използват за тая цел, ще кажа в друга статия.

Tapan Chatterji.

Училището на Рабиндранат Тагоре¹⁾ в Болпур.

Всеки е чувал да се говори за Рабиндрант Тагоре и мнозина са чели произведенията му, ала малцина познават училището му в Болпур. Ето защо, няколко думи за това училище от човек, живял години наред там, ще бъдат интересни, вярвам, за всекиго.

На път за Калкута, към юг на разстояние около 100 мили, се намира малка бедна гара. Една ламаринена барака,

1) Знаменит съвременен индийски поет, философ, религиозен мислител, педагог и оратор — брамински Толстой. През лятото на 1921 г. Тагоре посети западноевропейските столици и с редица речи привлече вниманието на целия културен свят върху своите религиозно-философски идеи. Много от неговите произведения са преведени на почти всички западноевропейски езици.

Няколко негови стихотворения са преведени и на български. Б. Р.

брулена от ветровете, служи на пътниците да се подслоняват от дъжд и слънце. Всред поле, в което кипи полска работа, се слиза по пътека, която лжкатуши като голяма червена змия. Наоколо се вижда просторна равнина, изпжстрена с малки селца, заобиколени с палми и бамбуци. Червеникавите хжлмове се губят в хоризонта. Ще срещнете селяни, които отиват на пазар в близкия град или се връщат от там с покупки.

Като продължите пътя си, ще стигнете до двуетажна тухлена кжща. Това е „Сантиникетан“ — „Дом на мира“, построен от Рабиндранат Тагоре за религиозни сжзерцания. До самата кжща се намира просторна молитвена зала — „Мандир“ — направена от стжкло и джрвен материал. Тук Рабиндранат Тагоре проповедва на учениците си. Повечето от религиозните му речи, печатани в книгата му „Santiniketan“, са произнесени най-напред тук. Около 100 метра на юг от Сантинекетан се намират няколко големи зали, изградени от тухли и покрити сжс слама. В тях се помещава училището му. Те се осветляват и проветряват добре.

Училището е сжздадено с цел да дава на младите индуси едновременно и духовно и светско възпитание. То запжжня една належаща нужда на Бенгалия. Децата, които за пржв път постжпват в него, не могат да бждат по-възрастни от 12 години. Всички ученици — и малки и големи — са пансионери.

Учениците са разпределени по класове, но всеки ученик не изучава всички учебни предмети, които се преподават в един и сжщ клас. Така напр., ако някой ученик е напреднал в английският език, позволява му се да изучава тоя предмет в по-горен клас, и обратно, ако е слаб по математика, разрешава му да я изучава в по-долен клас от оня, в който следва. Така се постжпя, докато всички ученици достигнат до известно общо ниво в развитието си. Тогава те се поставят в един общ клас, в който се подготвят за зрелостен изпит.

Учителите живеят с учениците и всякога са помежду тях, за да им помагат. Те ги водят често на полето и ги упжтват да наблюдават живота и природата. На младежите, с изключения на тия, които се готвят за зрелостен изпит, не се позволява да учат вечер. Те прекарват вечерите в приятни леки занятия. Учителите ги забавляват с приказки и леки научни опити.

Учениците имат сжщо литературни и спортни клубове и театър. От време на време те представят пиеси, написани за тях от Тагоре. Той сам участва в представленията, които се дават в края на всяка сесия.

Училището не подготвя учениците да постжпват направо в университетта. Ония от тях, които искат да продължат образованието си там, трябва сами да се подготвят и да се явят на специален изпит като свободни студенти. Така учителите в своята работа не се спжзват от университетските зако-

ни и правилници; те могат свободно да работят по методи, полезни за правилното естествено развитие на учениците.

За физическото възпитание се употребяват големи грижи. Множество игри — ориенталски и западни — често се устройват на чист въздух. Учебните занятия, обикновено, се водят на открито — под някое дърво. Всички ученици поради туй са бодри, здрави и силни.

Две думи и върху моралното възпитание в училището в Болпур. Главната му задача е да създаде силна воля у учениците — да ги подготви да устояват срещу пречките и съблазните, които ще срещнат в живота, защото „душата не може да се прояви у слабите“.

Учениците сами си прислужват. Освен един готвач и няколко негови помощници, никакви други слуги няма в училището. Учениците стават много рано и, след като направят няколко гимнастически упражнения, донасят вода от близкият извор и се изкъпват. След банята те сядат на открито да се молят. Всеки е свободен да се моли, както иска. Подир молитвата, която трае обикновено 10 минути, те се събират и пеят химни. Гласовете им се издигат чак до небето.

Още от училището учениците се привикват към обществена дейност. Те разнасят из селата, като християнските мисионери, книги и лекарства и ги раздават на селяните; гледат болни, без разлика на каста и личности; организират вечерни курсове за хората от нисшата каста. Често ще видите брамински деца от училището да отправят съчувствени думи към някой беден парии и да му се притичат на помощ.

В. П. Гочев — Варна.

Учителския персонал в прогимназиите.

Една от най-важните реформи на Министерството на Народното Просвещение е прокарване законоположенията за задължително прогимназиално образование. Тая реформа може да има много важни последствия за нашия народ. Когато българските синове и дъщери прекарат всичкото си време в училище до 14 год. възраст, всичко ще се промени у нас. Училището ще остави дълбоки следи в мозъците на бъдещите граждани и гражданки и когато те станат пълноправни, ръководители на обществото, — ще се видят резултатите от реформата. Но това може да стане, само ако навсякъде имаше добре наредени прогимназии. За една прогимназия не са потребни много пособия. Голяма част от тях може да си приготви сам учителя. Явленията в природата се обясняват толко-

ва по-лесно, колкото уредите са по-прости. Уреди, които може да изработи сам ученика под ръководството на учителя, са най-добрите. Но това може да се изпълни, само ако работата се ръководи от опитен учител. А там е най-слабата страна на нашите училища.

През 1921 — 1922 уч. година в цяла България е имало 3822 прогимназиални учители, от които само 1698 са редовни, а 2124 волнонаемни. Да се има пред вид, че и голяма част от редовните учители са такива, само благодарение на дългогодишно учителствуване. При това редовните учители са се настанили предимно в градовете. В селата учителствуват главно волнонаемните учители. Като имаме пред вид, че голяма част от волнонаемните учители са временни гости — не мислят да се посвещават на учителско звание и че са преминавали през средните училища през време на войната, картината ще бъде ясна.

Нашите прогимназии страдат от липса на подготвен учителски персонал. Обикновено всяка година персонала се мени. В цяла България тая болест е обща. Даже в Старозагорския и Търновския окръзи, които в просветно отношение са по-напреднали, намираме същата картина. В Старозагорския окръг от 429 прогимназиални учители, 188 са редовни, а 241 волнонаемни. В Търновския окръг от 486 прогимназиални учители, 165 са редовни, а 321 волнонаемни. А между това числото на прогимназиите се увеличава ежегодно. Освен това, новооткритите непълни прогимназии стават пълни и нуждата от редовни прогимназиални учители става все по-голяма. Така през 1920 — 1921 уч. година в Царството е имало 522 прогимназии със 70871 ученици и 522 учители. През 1921 — 1922 уч. година е имало 1186 прогимназии и 84862 ученици и 3822 учители. От где трябва да си набавим подготвен персонал? Отговора на тоя въпрос е лесен: *трябва да се открият повече учителски институти.* Действително, те се откриха, но преди да задоволят поне отчасти нуждите, почнахме да ги закриваме. Останалите едва се крепят.

Прави впечатление, че младежта не обича учителските институти, отбягва ги, макар че в тях няма такси. Причините на това са твърде много. Преди всичко учителските институти можем да считаме за нови училища, те не са уредени добре. Сега да се нареди едно училище с обширна библиотека, кабинети и други помагала са потребни грамадни средства. Ето защо, на много места те са един вид прилепени към някое средно училище. Правата, които дава учителския институт, не могат да задоволят един младеж, който мечтае за бъдещ сносен живот. Той работи, труди се неуморно, издържава изпитите си с много добър или отличен успех и за награда получава място в някое затънтено селце, где то няма даже петища. Пред очите му: прихлупени къщурки, кал

и кучета. А заплата нищожна. Вжзнаграждение никакво. За кола до града му искат 100—200 лева, защото получава заплата. Благодарение на най-нови социално-политически веяния, умствения труд не се цени. За труд в учителския институт и за тия материални жертви, които младежът е изразходвал, докато свърши института, той получава разлика в заплата си от гимназиста само 100 лева. При такива условия много естествено е, че младежите ще бягат от институтите. В частни банки и кантори, и без да свършват учителски институти, те намират по-добри места, които са и по-добре платени.

Програмата на учителския институт е също пречка за привличане младежите, но за програмата ще се поговорим други път.

Прави впечатление, че държавата прави твърде малко постъпки, за да привлече в институтите младежта. Така, във Варна през 1921 год, имаше за първия курс записани около 20 ученици. Вместо да се открие първия курс само с един отдел, Министерството закри първия курс. В началото на тая учебна година при същите условия института се закри окончателно. А числото на прогимназиите в окръга расте. В другите държави се вземат сериозни мерки за повдигане умствения уровень на учителя — душата на училището. У нас, както изглежда, по-леко се гледа на тоя въпрос. С прало ние се гордеем, че сме изпреварили съседите си в учебно отношение. Струва ми се, че ще заспим на едно място. Съседите ни работят мъжки, за да ни изпреварят. Скоро ще почнат да пишат, че прогреса, направен от България, има значение само по количество, но не и по качество. Не е ли време да се опомним?

Н. Бенев — Габрово.

Правописни речници.¹⁾

Правописни речници до преди последното изменение на българския правопис имаше много. Те бяха необходими за всякой грамотен българин, защото бъркотията в нашия писмен език беше тъй голяма, че сама създаваше нуждата от тях. Обаче с новото „упътване“ се очакваше тези бъркотии да бждат премахнати, да се установи един точен ред в на-

1) Не сме съгласни с повечето от мислите, прокарани в тая статийка. Даваме ѝ място, защото въпроса за реформирането на българския правопис и след специалния закон, гласуван от Народното събрание, остава открит и чака своето разрешение. Както г. Ал. Балабанов в статиите си по правописа в „Развигор“, тъй и автора на тая статийка, според нас, застава на погрешно становище, като иска правопис, еднакво пригоден за всички български диалекти. Новия български пра-

шата писмовност, та да изчезне и онова безполезно лутане по граматиките и речници за разгадаване тайните на чудноватите правила с безброй изключения и нито с едно оправдание. Това очаквахме всички, защото така требваше да бъде, защото не научната правда на някои словоборци го изискваше, а живата бжлгарска реч, която беше надрасла ржстта си и старите дрехи не ѝ прилегаха вече.

Вжпреки това, ето пред нас се явяват пак речници, справочни книги за всекиго, необходими за учещите се, негодни по новия правопис. А това значи, че пак има нещо побжркано в „упжтването,“ та ще трябва с речници да се оправя. И действително, не на шега се заговорва за „мжчнотии,“ които трябва да се проумяват по некакжв идеален метод, прилаган с голем успех в Американското училище и изложен по „практиката на М. Н. Пр. и на видните наши филолози — писатели.“ А „големите мжчнотии в новия правопис“ са следните:

1. „В източно-бжлгарския говор *е*-то се изговаря двойно: като *е* и като *я*,“ следов. навсякжде из Бжлгария всички са длжжни така да го изговарят. Това е основната грешка на новия правопис. Източното наречие сжс своето разтегнато *я* не може да се налага на бжлгарския език, още повече, че в различните места не еднакво се произнася, а като така не можем да имаме и точно мерило за него. А на западните бжлгари се натрапва едно изжжлчване на говора, което с нищо не е оправдано.²⁾ Те си мислят, че навсекжде, дето стоеше *я*, трябва сега да се поставя *я* и се получава нещо много смешно. Нима може да се тжрпи по книги и вестници това безобразие: *няма, смятка, дяло, кждя, ляк, нящо* и пр., когато в Тжрновско (нели от там е произлезал литературния ни език) се произнася чисто и ясно: *нема, сметка, дело, кжде, лек, нещо* и пр. В ревността си да втикваме това неуместно *я* навсе-

вопис трябва да бъде пригоден не кжм фонетиката на тоя или она бжлгарски диалект, а кжм фонетиката на днешния бжлгарски книжовен правоговор, сжздаден и установен чрез тзоренията на най-добрите майстори на бжлгарското слово: Славейков — баща, Вазов, Ботев, Бжжков, Л. Каравелов, Славейков — син, Яворов и др. Такжв е правописа на всички културни народи. Езиковидците на последните не се грижат да сжздават правопис, пригоден за всички диалекти на своя народ, а се стремят чрез правопис. отговарящ на установения литературен правоговор, да научат населенията, които говорят на различни диалекти, да говорят на общия книжовен език и чрез него по тоя начин да постигнат езиковното обединение на народа си.

Бел. редакцията.

2) И западните, и източните, и южните бжлгари трябва да се научат да говорят на общия бжлгарски книжовен език. Това е вжзможно да се постигне чрез училището и книжнината само при един правопис, който при четенето не позволява произволното двойствено изговаряне на някои от буквите, както беше в статия правопис: *сянка—сенка, хляб — хлеб, мляко— млеко, смятам — сметам* и др.

Бел. редакцията.

къде, дето стоеше ъ, се идва просто до педантичност. И пак правила: „я се заменя винаги със е, когато на нея не пада ударението на думата, или пжк подир нея иде мека сричка.“ Значи в езика я-то господарува, а е-то служи само да го замества понекога. Когато напротив: в корена и наставката на думите стои *постоянно* е, а я-то се явява на рядко, колкото да обезобразява речта. Много право беше пжрвото министерско решение: *ъ навсекжде се заменя с е*, но намериха се многоумни езикознайци, вжртеха, сукаха, докато сполучиха да прокарат нови несжобразности в новия ни правопис.¹⁾

От приведените в речника на г. Дрехаров примери за глаголи от мин. св. вр., никой в Тжрновско не казва: *изгря, поси-ня, изля, сжзря, закжжня, постя, живя, зоя, завладя, закия, остаря* и пр.²⁾ а всякога с е накрая. И много право е казал автора на този речник в предговора му: „Не пиши нигде я вместо е-то двойно, дето не знаеш положително“, — обаче сам той не е послушал собствения си сжвет, като е мислил, че говора в Свищовско е най-прав.

А да „се дойде по-скоро до тжй желаното сближение между двете половини на народа,“ трябва да се предпочете именно *стегнатия фонетичен изговор*, който не допуска това я там, дето му се дават широки правдини.

2. Друга мжчнотия в новия правопис сжставят пжлния и непжлния член (*жт* и *ят* — *а* и *я*). Докато по-рано употребата на тези членове беше определена наспоред падежа на думата, сега измислиха ново правило, почиващо на някакво си благозвучие. Освен това тук липсва и всякаква последовност: щом от непжлния член *я* се получава пжлния *ят*, или обрат-, но, защо от *а* да не стане *ат*, а трябва да се приеме сжвсем неуместното *жт*? Или защото по-рано там стоеше *ъ*, който биде заменен със *ж*? Впрочем това сж безполезни вжпроси. *Днес в бжлгарския език за имената от м. р., ед. ч. има само един член а-я*³⁾. Всички други умувания, всички онези правила, с

1) Пжрвото решение на министерския сжвет да се замени ъ навсекжде с е не почива на фонетиката на книжовния ни правоговор. Измятането на е в я не „обезобразява“ речта в книжовния език, а я прави по-благозвучна, по-енергична и по-изразителна: *смятам — сметка, мляко — млекар — млечен, хляб — хлебар, хлебен, сянка — сенчест* и др. То е едно от най-оригиналните особености и едно от най-ценните богатства вжв фонетиката на езика ни. Б. Р.

2) В Тжрновско може никой да не изговаря мин. свжршено време на тия глаголи с я накрая, но те в книжовния говор на интеллигентния бжлгарин се произнасят тжй, както ги е написал г. Дрехаров в своя речник, и тжй трябва да се пишат и изговарят: *изгря, а не изгре, посиня, а не посине, изля, а не изле* . . .

3) Бележката на автора е права. „Благозвучния“ член *жт-ят* е филоложка измислица, която не може да бжде оправдана от развитието на днешните бжлгарски говори. Сжкратения член *а-я* в всички случаи е много по-благозвучен от измисления „благозвучен“ член *жт-ят*. Б. Р.

които сж изпжлнени цели страници в речниците, сж празна работа, защото „непжлния член *а* или *я* е правило в езика; пжлния член е изключение“ и ако трябва да се допусне в редки случаи, то да става без всекакви правила.

3. Сжщо така грешка се направи в новия правопис и сжс спомагателния глагол *сж*, който в 1 лице, ед. число е *сжм*, следов. в 3 лице, мн. ч. ще бжде *сж*, както се и изговаря, а не пресиленото *са*, произлизащо от *сам*. Ако даже се приемеше *Ъ* вместо *Ж*, то пак би требвало да се пише *сж*, тжй като *ъ* ще има само звуково значение.

4. Чуждите думи: *Петр, Димитр, Александр, театр, министр, центр, социализм, идеализм, реализм* и пр., понеже сж чужди, неумесно е да вмжкваме в окончанието им нашето *Ж*.¹⁾

Останалото в речниците сж „дребни правила“ за предлозите *сжс* и *вжв*, за представките *пре* и *при*, *о* и *у*, за главните букви, за припинат. знаци и пр., обаче като изхвжрлим „големите мжчноти,“ които си немаат место в нашия правопис, *дребните правила* остават най-важната и най-сжществена материя при изучаване граматиката и правописа на бжлгарския език. Но те сж вече само *мали мжчноти*, които с леки усилия се усвояват още в пжрвоначалното училище, следов. за тех нема нужда да се пишат речници. В прогимназията учениците ще учат не „правописни мжчноти,“ а самия сжстав и строеж на речта, за да могат да прозрат тайните на човешката мисжл и сами да вжплжтят в нея образите на своя духовен мир.

1) Щом новия правопис трябва да бжде фонетичен, той вжв всички случаи трябва да се гради вжрху фонетика на книжовния правоговор, а не вжрху етимологията на езика, от който са заети чуждите думи. Ако последното се вземе като ржководно начало в правописа на думи от чужд произход, за да бждем последователни, ще трябва да пишем *клас*, *вм. класс*; *Гете*, *вм. Гйоте* и др., както се пишеше преди 25 години.
Б. Р.

Йордан Савов. — Разград.

Бухал.

Материал за разработка (по Брем). 1. Тая птица живее в скалистите и гористи места. Колкото по-пусто и уединено е мястото, колкото повече в него има дупки, високи скали и пукнатини, толкова по-обично е то за бухала. Но най-вече той харесва каменните развалини, в които има удобни скривалища. Ето защо, бухала може да се намери във всички обрасли скали и развалини. Обикновено той живее на едно място и само рядко предприема малки пътешествия, когато има дебел снег във високите планини.

Във външният изглед на бухала има нещо много необикновено. Перата му са набухнати. От това той изглежда двойно по-голям и едва се забелязват членовете му. Клепачите му обикновено са полузатворени и едва дават да се разбере оня огън, които гори в очите му. Но изведнаж той си разтваря клепачите, навежда си настрани главата и тялото, повдига си краката един след друг и почва да трепери, мигайки с клепачите си и тракайки с клюна си. Щом се расърди, очите му блесват и сякаш хвърлят мъглини. Тогава той се навежда напред, разперя и отпуска крилата и набухва, колкото се може повече перата си, трака с човка и с бяс се нахвърля срещу противника си. Силата му е голяма, а злобата — няма граница. Това, що хване, мъчно може да се измъкне от ноктите му.

Дене той винаги е предпазлив: вслушва се, вглежда се във всичко около него и при първа опасност хвърква. Кога кацне на клон, той гладко си пригладжа перушината и така се крие. Ноще, обаче, той е по-спокоен. Неговата мрачност, недружелюбност, грубост и коварство го правят пръв представител от нощните птици. По всичко той се различава от дневните птици, дори по начина, по който убива плячката си.

Схващане — надпис: 1, Где живее бухала. 2 Нрав.

Бухалът се храни с всички животни, които може да надивее. Той ги убива най-злодейски. Козлета, зайци, мишки, лалугери, къртици, диви петли, фазани, врани, сойки, свраки, змии, гущери, жаби — всичко това е неговата плячка, и от разбойническите му нокти нищо не избегва, щом еднаж попадне. Ала най-вече бухала обича месото на враните. На малките животни той разтрошава главата и костите, а после ги изяде с перошината; по-големите, обаче, той оскубва и изгълтва на големи кжсове. Когато хване четвероного животно, първо бухалът му разкъсва корема, измъква месото и после, ако не може да изяде всичкото, скрива плячката в некой тъмен кжт. Своята жажда той насища с кръвта на жертвата. При липса на храна, бухала може да гладува до четири — пет недели.

Около средата на м. март най-често може да се чуе неговото викане: „бух! бух!“ То е глухо, задушено, но далеч се разнася. В уединените гори и скалисти пушинаци тоя вик зловещо се чува в нощната тишина и прилича ту на смях, ту на кучешки лай, ту на човешки вик или конско цвилене. Ето защо, викането на бухалът е страшило за суеверните хора. Дори и за просветените хора ужасно звучи това бухане, когато сегис-тогис то се прекъсва от трakanето на човката.

Бухала прави гнездото си от клонки, които реди между камъните или в пукнатината на някоя скала. Постила го с листа и трева. В него снеса 3—4 яйца, на големина колкото кокошите. След 3 седмици се излюпват малките, които почват да пискат. През това време родителите им носят постоянно храна и гнездото е отрупано с трупове. Те обичат своите чедра и с мъжество ги бранят от неприятели. Едва на шестата неделя малките почват да хвърчат и дълго време не се делят от родителите си.

Схващане — надпис: 1. Храната на бухала. 2. Отглеждане малки.

Бухалът има много неприятели. Почти всички птици го мразят, тъй като той безжалостно ги яде и напада. Ето що разправя един очевидец:

„... Вървях из един дълбок, скалист дол, обрасъл с дървета. На едно от тях стоеше бухал. Види се, той си отпочиваше от нощния лов, защото сегис-тогис потракваше с човка и се почесваше с крак, разперейки широко крилата си. Между това, една малка желта птичка го забеляза и страховито записка, зацърка, подскачейки от клон на клон. Долетя още една и нададе също тревожен вик. На последния от невидяло се спушна врана и веднага обиколи дървото, върху което бе кацнал бухала. Тя, навярно, бе дочула птичия вик и пълном се отби да види, на що се дължи той. Още сжс забелязването на бухала тя нададе вик: кяу! кяу! кя!... и мигом отлетя далеч. Помислих, че враната се уплаши и избяга.

Но аз съм се измамил. Не след много враната се върна придружена от няколко другарки, които веднага обкръжиха дървото, залетяха около него и нададоха вик. Лека-полека от всички страни придойдоха още врани и гарги, които с настървение и яд се запускаха около уплашения бухал. Той си набухна перошината, ококори очи, затрака с човка и закиха; ушите му (перата отстрани на главата) почнаха да се издигат и снимат, и той почна да стъпва ту на тоя, ту на оня крак. Неизказана злоба се рисувахе в неговия поглед и ядосано въртеше глава насам-натам. Но той продължаваше да стои на същото място. Една черна гарга, види се, най-решителната, се спусна като стрела върху хищника и го удари с човка, преди бухала да дигне крак и да засегне с клюн. Тя отлетя настрани и пак се спусна. След нея от разни страни залетяха други врани, посягайки да клъвнат птицата. Бухала се видя смаян: облак от врани го атакуваше от всички страни. Той се озърна плахо и се приготви за бяг. Но това очакваха и враните. Както се знае, те са изкустни майстори при летенето да се спускат и бият.

Едващо подхвържкна бухалът, орляка врани нададе вик и човките заработиха: няколко от враните едновременно успяха да засегнат хищника, и пера полетяха... Повдигна се страшна врява. Наверно, всички сипяха обвинения върху нощния цар и изброяваха неговите престъпления. Бухала летеше в една посока, ала, вероятно, смутен, зави обратно към дървото, махайки бързо с широките си крила. Изеднаж, обаче, враните се пръснаха и почнаха отдалеч да летят. Нещо профуча край бухала и пак се спусна към главата му... Още една черна точка се стрелна, която окото не успяваше да забележи... Това бяха два сокола. Като светкавица застигнаха те бухала, клъвнуваха го и скубеха пера... На два пъти беглеца се премята и загубваше равновесие... Още малко и на pewno неговата работа би била свършена, ако за щастие не му се бе изпречила една дупка в скалите. Бухала се навря бързо в нея, а соколите профучаха — еднаж дваж около нея. След това те отлетяха далеч, виждайки неуспешния край на борбата.

При тая борба на соколите с бухала враните следваха птицата. И когато първите отлетяха, много от тях накачаха по дърветата и скалите край скривалището на бухала. Те пограцаха малко, покрякаха и мигом се разлетяха по разни посоки. Вероятно, те се сжрдеха още на бухала и се заканваха за втора разплата, сжжелявайки, че соколите не можаха да го добият...

Много пъти бухала бива изстребан и от ловците, като вредна птица, макар че той рядко ги остава да го наближат. Най-вече те ловят малките бухалчета, които приучват и опитомяват за лов.

Опитомения бухал, комуто изрязват ноктите, обикновено поставят на такова място, отгдето може да се види добре от всички птици. Последните се впускат да го бият и кълват с човки; в това време ловците стрелят на дошлите птици. Най-лесно така се бият враните, защото от всички други птици първи те нападат бухала, отмъщавайки си за неговата хищност и любов към тяхното месо.

Схващане — надпис: 1. Неприятели на бухала.

Рекапитуляция: 1. Местонахождение на бухала. 2. Нрав. 3. Храна. 4. Как отглежда малките си. 5. Приятели на бухала. 6. Полза.

Рисуване: бухал в разни положения. Моделиране: глава, крак.

Ив. Георгиев — с. Дикили-таш (Разградско).

Цифрите от 10 до 20.

Преди да пристъпи към откриване цифрите от 10 до 20, учителя трябва да е минал и основно запознал учениците — първаци с предпоставките на горния числов кръг, а именно:

1. учениците да могат да си представят *десетте*, като цялост, като десетица; да могат живо да си представят единиците, в каквото и да било ред в десетицата;

2. учениците да са разбрали цифровото значение, местната цифрова стойност на елементите на 10;

3. да могат сигурно и безприпятствено да броят до 20;

4. да знаят последователния ред на числата в кръга от 10—20: кое число след кое следва, кое пред кое се брои, кое между кои стои;

5. да схванат и разберат, че числата от 10 до 20 се образуват, като се прибавят към първата десетица последователно всички числа, съставени само от единици ($10+1$, $10+2$, $10+3$, $10+4$ и т. н.)

Усвои ли се добре тая материя, писането и изговарянето на двузначните числа от кръга на втората десетица може да бъде открито и обяснено с помощта на практически задачи, почерпени из детските наблюдения и занятия.

Подходящ материал за такива задачи може да ни даде и работата на трудоваците в село.

— „Нашето село трябва да се разхубави, улиците му трябва да се поправят, градините му да се украсят . . . Според закона, всеки млад мъж трябва да работи за разхубавянето на селото. Миналата есен вие видехте такива работници . . .

Тоя намек е достатъчен да извика безброй спомени от преживени и наблюдавани случки през време на „трудова

седмица“ и „общата трудова работа“ на възрастните. От изтъкнатите факти учителя ще трябва да подбере материя за предстоящата му работа, като се позовава на фактите. Той почва така:

„За работата изпратили команда от 10 човека. Ето ги:

Рисуват се главите и се броят хорowo. Сжщо се рисуват и броят трупoвете, краката и ржцете.

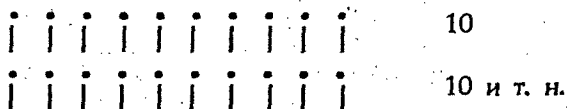
„За работа изпратили друга команда от 10 човека. Ето и тях:

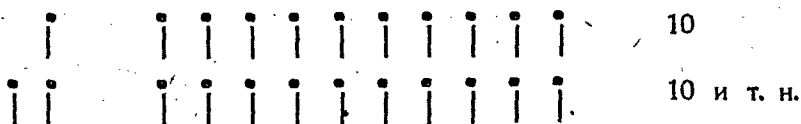
Сжщо, рисуване и броене: най-пжрво главите, после трупoвете, след това краката и най-после ржцете.

Така се изпращат 10 команди, които се регистрират на таблата с 10 реда, всеки ред от по десет „чoвечета.“

Преброяват се „чoвечетата“ вжв всеки ред, като се започне от пжрвия, и след всяка команда се записва сжс цифри броя на хората, така:

Проджлжаваме „приказката“: явило се нужда от още работници. Изпратили. За пжрвата команда изпратили 1 чoвек. (Нарисува се най-напред на пжрвата место), за втората — 2 чoвека и т. н. Изпратените се представят пред всяка група нарисувани хора, така:

Броят се хората, изпратени повторно, в пжрва група и броят им се отбелязва с цифра след 10-те, сжщото се прави вжв всяка последующа група. Цифрите се нареждат така: 10 . . . 1; 10 . . . 2; 10 . . . 3; . . .

Това нареждане на групите се прави с единствена цел да може ученика да разбере, да схване, защо изговаряме единадесет, дванадесет т. н.

Пак се почва от ново, от пжрвата група. Мнозинството — 10 чoвека и 1 чoвек — цифрите 10 и 1; после 10 чoвека и 2 чoвека — цифрите 10 и 2; 10 чoвека и 3 чoвека — цифрите 10 и 3 и т. н.

Хората в първа група са 11, но цифрите не изразяват това число. Във втората група има 12 човека, а цифрите не изразяват съответственото число и т. н. Хората, отиващи към групата 10, при пристигането си се вмъкват в мнозинството 10. Необходимо е и цифрите 1, 2, 3 да влязат в мнозинството, изразяващо се от цифрата 10. В този случай учителя постановява така:

„Тая единица (поставя тебешира на 1) сама не може да работи. Тя се приближила към 10 и си рекла: „десетичката гледа напред, тя няма да ни види, какво ще направя“ (поставя се тебешира на десетичката) . . . Вие сещате, какво ще прави единицата . . . Кой е по-як от 0 и 1?“

Полека, лека приближава единицата (посочва се) хваща 0 и я заравя в земята. Тя се изправя на нейно място (заличава се 0 и на нейно място се пише 1)

Напред казахме 10 и 1, а сега стана 11 (единадесет). Така се обясняват 12, 13 . . . 19.

Иде ред на 20. Там имаме 2 групи от по 10 човека и две цифри 10 и 10. Последните две цифри са двузначни. Борбата ще се води между съответните по места цифри. Учителя обяснява тая работа така:

„Последната десетица (поставя тебешира на 1) се обръща към другарката си (поставя тебеширт на 0) и казва: „ще се спуснем върху цифрата 10, стояща пред нас, но ти ще държиш 0, пак аз 1.“ Така направили. Почва се борбата. 1 и 1 се борили, борили — не могли да се навалят. И си казали: „ти си 1 и аз съм 1 — да се съберем на едно“ . . . — колко станали? — 2. Нищо и нищо се борили, борили и те си рекли: „да се съберем наедно“ . . . Колко стават? — пак нищо (0). записва се. Тука били 10 човека и дошли тия 10 — станали 20. Ами тая цифра? — 20.

Образуваха се вече цифрите 10—20. Трябва да се обрне внимание на изговора им: най-първо се изговарят единиците, че тогава десетичката.

Обръщи се вниманието на учениците върху писането им: най-първо десетичката, че тогава единиците.

Схваща се и местната стойност на единиците в цифровия кръг 10—20.

Д-м. п. Евтимов — Варна.

Еничери.

(Материал за разработка).

Видехме, как българите, след като попаднали под турско робство, били обложени с много тежки данъци от султа-

на и малките султанчета — *спахиите*. Колкото и тежки да са били тия данъци, те били нищо пред един друг данък, известен под страшното име еничерство.

Какъв е бил тоя данък? — Сега какъв данък плащат вашите бащи на държавата? — Да, само пари. — Друг някакъв данък? — Военен данък, трудова повиност. Каква е тая трудова повиност? — В онова време, когато сме били под турско робство, в началото българите плащали данък в пари или пжк в жито и други храни, но отпосле султана намислил да облож народа и с военен данък, но не в пари или жито, а като взима българите войници. Да даде на българите пушки и топови не се решавал: страх го е било да не би те с тия пушки и топови един ден да се обжрнат против самия него. Какво да се прави? Повечето от турците, които трябвало да са във войската, станали *аги*, т. е. господари из села и градове и си живели много добре и то без да работят. *Раята* работела за тях. Турската войска намалявала, а враговете на Турция ставали все повече и повече.

— Хъм! Дойде ми на ума, казал си един ден султана. Пак ще се обжрне към гяурите: тех ще накарам да ме пазят. Ще ги възпитам така, че всеки войник — българин ще бъде готов да умре за мен и моята държава, ще убива и коли всичко българско — син ще убива своя баща и бащата си — син.

Речено, свършено! Един ден из цялото турско царство се разнесла страшна вест — царска заповед излязла да събират, като данък, малки 10—12-годишни деца и се изпращат в турската столица — Цариград или във Одрин.

От начало никой не искал да повярва. Как е възможно — питал се всеки — как е възможно толкова малки деца да се взимат войници? Горките българи, те не знаели, че ще събират техните мили рожби, за да ги потурчват!

И ето че невъзможното станало възможно. От Цариград тръгнали комисии да събират деца. Начело на всяка комисия стоял по един ага.

— Боже! — думали си българите — И това ли нещастие трябва да се струпва върху нашите глави? Всичко ни взеха тез турци, най-подир и децата ни ще задигнат.

Щом дойдел агата с десетина войника в село, той започнал да му доведат всички деца — момчета от 10 до 12 години.

Ужас наставало в селата, когато се кажело, че царски хора идват да събират момчета. Цялото село трепвало от страх. Майките скубели косите си, бащите охкали, а децата? Какво правели те? Горките нещастни деца! Те започнали да пищат и да се крият, за да ни ги вземат турците. Но къде ще бягат и каква полза от това? Щом те избягат, турците ще избият цялото им семейство.

Доведените деца агата преглежда внимателно едно по едно, като здравите и красиви си задържвал, а болните и ргозните момчета освобождавал. Когато се превършвало прегледането, агата заповедвал да подкарат, като стадо овце, децата. Но лесно ли става това? Лесно ли се отлъчва дете от майка? Еквало небето и се потърсвала земята от ридания и детски плач. Жалките писъци на отвлечените деца, които не искали да се отделят от своите родители, от своите братчета и сестричета, се смесвали с риданията на обезумелите от жал майки.

— Ох, Боже! Кога ли ще тури край на това ужасно турско робство? Кога ще изпгдим турци? Кога ще имаме и ние цар, наш цар и наша бжлгарска войска, наши стражари да ни пазят?

Кжде отвличали тия нещастни деца? Кжде ги карали и какво щели да вършат с тях?

Всички задигнати деца завеждали в Цариград и Одрин. Там те ги обличали в турски дрехи и ги потурчвали. Учили ги, че те са турчета. Останали са сирачета, понеже техните бащи и майки били убити от бжлгарите, за което те трябвало да отмжстят, кога порастнат. Учили ги още, че те трябва да умрат за турската вяра, за султана и за отечеството. Изпжрво децата плачели за родителите си, но след 4—5 години те свхсем забравяли, че са били бжлгарчета, забравяли и майчиния си език, а когато порастнели, ставали много по-лоши и от самите турци.

Ето тия бжлгарчета се казвали *еничери*, което на бжлгарски значи, нов чирак. И наистина, еничерите са били нови чираци на султана, чираци верни и послушни, готови всеки миг да умрат за него.

Еничерите били твжрде проклети — дето минели дете в майка разплаквали. И днес още се употребява думата еничер за някой много проклет човек. Нашия народ още помни еничерите. Има много народни песни, в които се говори за еничерските зверства.

Ще ви прочета две такива песни.

Ето ги:

Разбяга се влашката земя,
Влашката земя и Богданската,
Богданската и всичката Добруджа:
Кой на горе, кой на долу бяга
От люти турци, страшни маджаре.
Стари сечаха, млади робеха;
Млади девойки отбор вземаха,
Та ги правеха млади робини,
И млади момци отбор вземаха,
Та ги правеха все еничери.
Дето минат, селата горят.

Преминали са Етрополе.
 Разпростряха сини шатри.
 На равно поле дялба деляха —
 Млади девойки и млади момци.
 Кому паднаха по две, по три,
 На млад еничер се паднала
 Само една мома — руса Драгана,
 Та я заведе под бели чаджр.
 Кога е било вечерта кжсно,
 Млад еничер на двора седеше;
 Погледна горе, погледна долу:
 Из черна земя син огън гори,
 Из синьо небе кжрвав дждж вали.
 Млад еничер се е уплашил,
 Та повиква руса Драгана
 И на Драгана жално говори:
 — Мари, Драгано, моя робиньо,
 Що ще те питам, право да кажеш:
 Имаш ли братец, имаш ли сестри?
 Имаш ли баща, имаш ли майка?“
 А Драгана му с глас продума:
 — „Имам си баща, имам си майка,
 Имам си братец, имам си сестрица“.
 — Кжде е брат ти, и той ли е поробен?
 Драгана му жално отговаря:
 — Кога дойдоха от влашка земя,
 Турци избиха млади бжлгари.
 И брат ми беше в тая войска,
 А сега тридесет години,
 От как сжм братец не видяла.
 — Мари Драгано, моя робиньо
 Ако го видиш, познаваш ли го?
 — Аз да го видя, ще си го позная
 По клета глава, по едри гжрди.
 А еничер Драгана питаше:
 — Що има на братова ти глава?
 — Брат ми има от сабя белег,
 Че е посечен от люта войска.
 Еничер Драгана питаше:
 — Що има брат ти по едри гжрди?
 — Брат ми има на гжрди белег —
 Сжс стрела ранен на люта война.
 И разтвори еничер гжрдите —
 Белите гжрди, клетата коса,
 И Драганки жално думаше:
 — Я стани, сестро, дома да идем,
 Дома да идем, мама да видим!

Както виждате от тази песен, колкото и лоши да са били еничерите, все пак понякога — когато случайно се познаели със своите близки — ставали много добри, захвърляли пушките и остриите ятагани и си отивали при „мама и тате“.

Ето още една такава песен, в която се говори пак за един еничер, който в своята робиня познал милата си сестрица :

Сжбрали се еничери,
Сжбрали се и са дошли
Да се сговор сговорят,
В кое село да идат.
Отговаря войводата :
— Еничери, баш делии,
Ай идете да идем,
Да идем в пазаря,
Да запалим чаршията,
Чаршията чаракчийска,
Саратчийска, кафтанджийска,
Да излязат саратчиите,
Да изгасят чаршията,
Дано хванем нийде някой.
Послушаха еничери,
Отидоха в пазаря,
Та купиха три товара,
Три товара ситен барут,
Ситен барут и зли куршуми,
И четири небит памук.
Запалиха чаршията —
Не излезе ниде никой.
Не хванаха нийде никой,
Майка Дени проговаря :
— Стани, Дено, стани чедо !
Та затвори чемшир порти,
Да не излязат мили крави.
Щат изведё дребни телци.
Послушала е мома Дена,
Та затвори чемшир порти.
Видяха я, хванаха я.
Завели я в гората.
Водиха я три недели.
Войводата Дена води,
Дена води и я пита :
— Кажй, Дено, кажй, чедо !
Като си толкоз хубава,
В градина ли си никнала
Или от Бога паднала ?
Дена — мома отговаря :
— Войводо, брат да ми си !

Не съм от Бога паднала,
 Нито в градина поникнала:
 И мене майка родила,
 И мене както и тебе.
 Войводата Дена пита:
 — Имаш ли нейде някого?
 Я майчица, я бащица?
 Я мил братец, я сестрица?
 А Дена му отговаря:
 — Само имам един братец,
 И той ходи с еничери.
 Войводата Дени каже:
 — Кажи Дено, кажи чедо!
 Можеш ли позна мила брата?
 Дена му отговаря:
 — Да го видя, позна ще го:
 Кога беше в гората,
 Та паднало силно джрво,
 Станало му силен белег.
 Провикнал се войводата:
 — Сжбирайте се, еничери!
 Седайте редом по редом!
 Сваляйте самур калпаци,
 Да ви гледа мома Дена!
 Послушали еничери:
 Седнали редом по редом,
 Свалиха самур калпаци.
 Гледала мома Дена —
 Не познала мила брата.
 Ред е дошло до войвода.
 И той свалил самур калпак.
 Видяла го мома Дена,
 Видяла го, познала го.
*Живи са се прегърнали,
 Жертви са се разделили*

Ж Аугсбург.

Как се рисуват джрвеса.

Най-бърже и най-лесно може да рисувате джрвеса така: с мек молив, сжс свободни смели щрихи отбелязвате короната, като на рис. 1, фиг. 1.

После, по-предпазливо, с по-малки щрихи посочва се, де и как от общото петно се отделят клонете, контурата и се дава верна форма на силуета. При това трябва да работите с

заострения край на молива, а не с плоската страна, като започнете работата от средата.

Стълбото ще бжде в центъра, затова, като отбелязвате клонете трябва да почнете да ги рисувате от стълбото; това логически е верно.

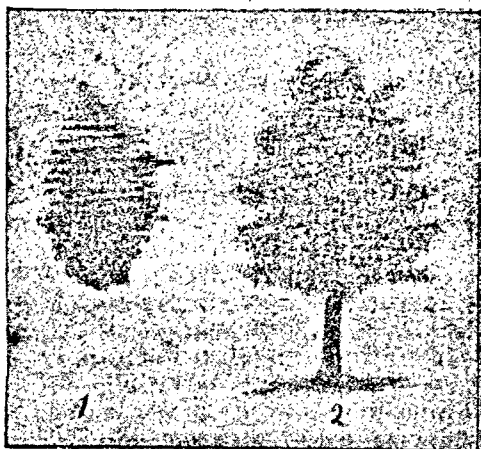

Рис. 1.

Клонете израстват на стълбото, листете—на клонете. Като спазваме това правило, придаваме на рисунката органическа цялост и живост; иначе нарисуваното дърво прилича повече на безформен куп дрипи.

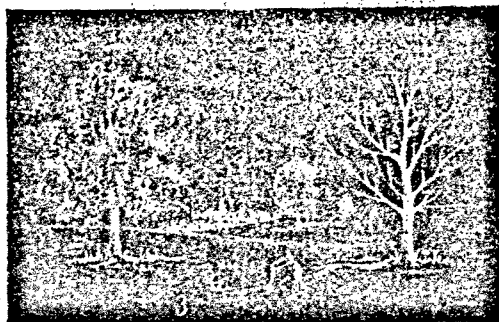

Рис. 2.

Не трябва да се мъчим отначало да добием с молив различни тонове. Първен рисувайте цялото дърво, стълбото, клонете, листата, с еднакъв тон приблизително; погрижете се само да бжде верен силуета.

Рисуване на черната джска. Джрвесата трябва да се рисуват на черната джска с малки кжсчета тебешир. Ширината или дебелината на линиите, които вие чертаете, зависи от оная страна на тебешира (тжпа, плоска или остра), с която чертаете.

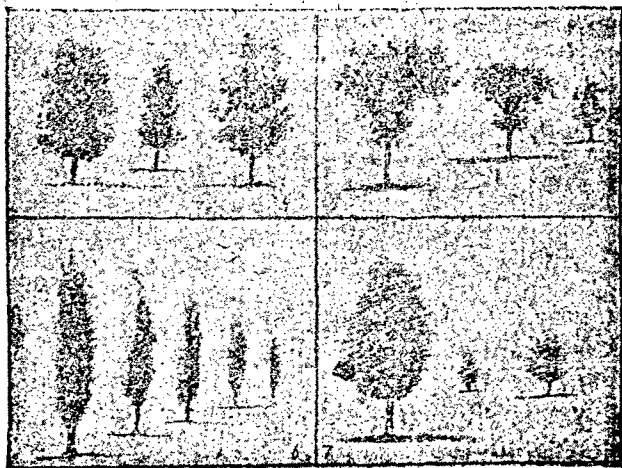

Рис. 3.

С тебешир рисуваме джрвесата тжй, както ги рисуваме и с молив. Не трябва по-напред да очартавате силуета на джрвесата и после да го запълвате сжс щрихи. Започвайте работата от центжра и вжрвете кжм очертанията. Грижете се не

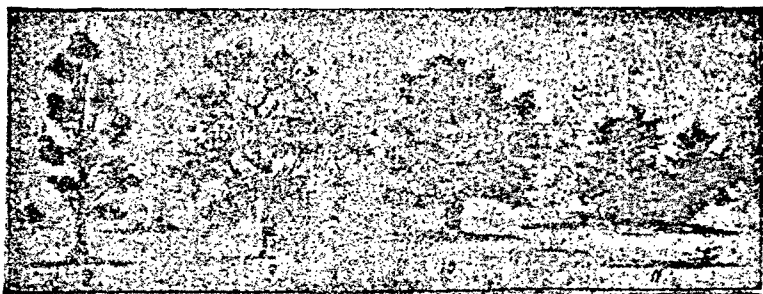

Рис. 4.

за подробностите, а за общия изглед. Няма нужда да рисувате всичко, което виждате на джрвото: изпускате малките подробности, заджржайте само най-сжществените признаци, които дават обща характеристика на джрвото.

Общия характер на клонете, общата им посока, е твърде важен за точната контура на короната. За нас е важно да изразим в рисунката най-същественото — общата характеристика, общата форма на дървото.

Като се стремим да придадем несъществените подробности, ние забъркваме формата, изопачаваме общата характеристика.

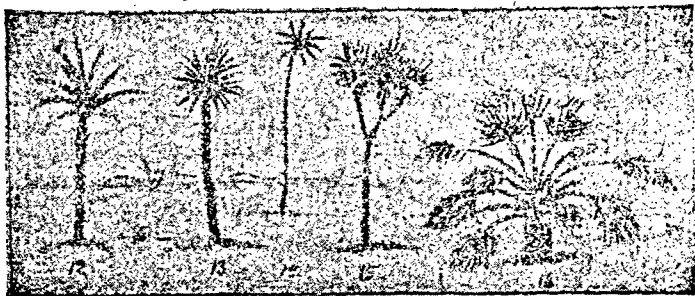

Рис. 5.

Как да нареждаме дървесата в рисунката. Обърнете внимание на класа, че на рис. 3, фиг. 4, двете крайни дървета стоят на еднакво разстояние от нас, а средното дърво — по-далеч. Напомнете на учениците, как те показваха, когато рисуваха топки, коя топка стои по-близу и коя — по-далеч. Колкото предметът е по-далеч от нас, толкова по-горе

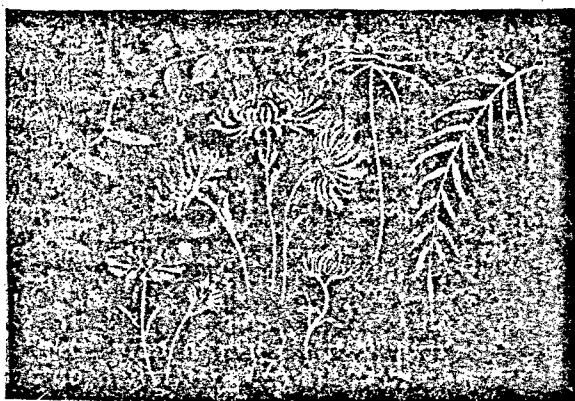

Рис. 6.

се поставя на рисунката (ако основата му лежи на хоризонтална плоскост се намира по-долу от нашия хоризонт) и в по-малък размер се рисува.

На фиг. 5, 6 и 7 (рис. 3.) виждаме, че колкото по-далеч стоят дървесата, толкова по-горе сж поставени на рисунката.

В сжщност, много често виждаме, че дървесата и в природата имат еднакви силуети. Тия силуети се рисуват, когато ги гледаме срещу светлината, в здрач, мъгла, в облачни дни; на голямо разстояние дървесата се виждат само като общо петно, като на фиг. 4—11 (рис. 3 и 4).

Накарайте децата да наблюдават в природата силуети на дървеса срещу светлината и да се опитат да ги рисуват така.

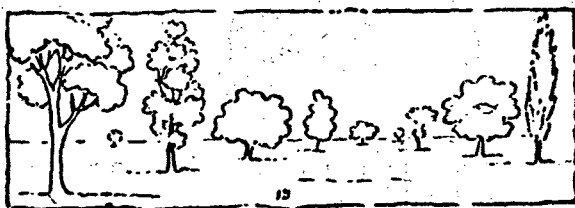

Рис. 7.

Фиг. 12—15 (рис. 5) изобразяват няколко палми; те трябва да се рисуват така: нарисувайте стъблото; след това прибавяйте лист по лист (вейки), като се грижете, щото всеки лист и всеки клон да излиза от върха на стъблото тжй, както растат палмовите листе и клоне в природата. Сжщото важи и за фиг. 3. рис. 2. Най-напред нарисувайте с широката страна на тебешира петно, после с острия край прибавете подробностите.

Много видове тревн, цветя и листе сж сгодни за такава работа. На фиг. 17, рис. 6, общите петна на цветовете и листете сж отбелязани сжз широкия край на тебешира, а подробностите — с острия му край. Така децата могат да рисуват на черната джка лесно и с голяма полза за себе си растения, които познават.

Ив. Георгиев — Диинили-таш (Разградско)

Ржчна работа

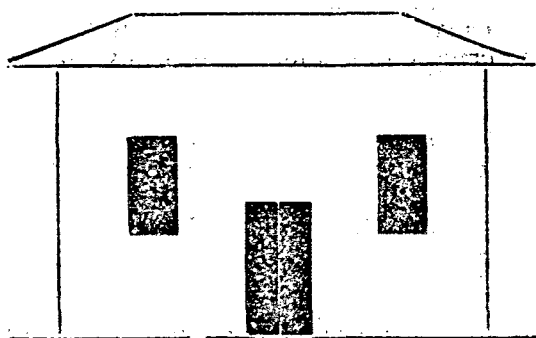
за II отделение.

1. Кжща на плоскост.

Изрязва се правоъгжлен бял лист книга с размери, напр., 5 и 3 с. м., който ще представлява лицето на кжщата.

Изрязва се трапц от червена хартия и се залепя на горния край на правоъгжлника.

Изрязват се 3 малки правоъгълничета, с еднаква големина, от цветна хартия с размери 1 и 2 с. м. Залепят се вър-

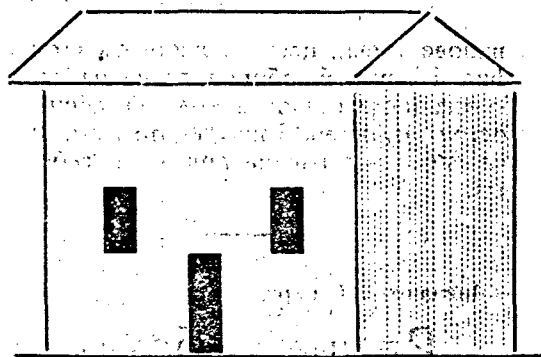

ху правоъгълника, така щото едното да представлява врата, а другите 2 — прозорци.

2 Масивна къща.

Моделира се паралелопипед с определени измерения.

Моделира се триъгълна призма тоже с определени размери, като се спазва дължината ѝ да бъде 1 с. м. по-голяма от тая на паралелопипеда, а широчината на едната правоъгълна площ да бъде с 1 с. м. по-голяма от тая на същия паралелопипед.

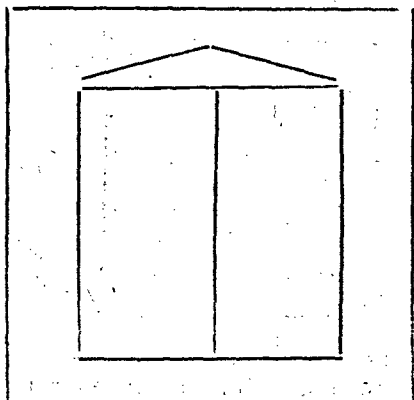

Поставя се втория модел върху първия. С пастели се рисуват прозорци и врати, когато модела изсъхне. Върху влажния модел могат да се залепят цветни правоъгълничета.

3 Паянтова къща.

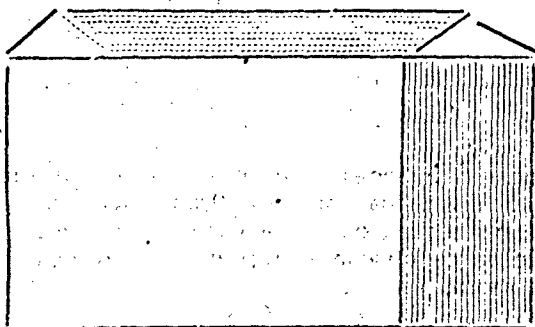
Изрязват се 2 еднакви правоъгълници от бяла хартия с определени (може и неопределени) размери.

Прегъва се бяла хартия под форма на многожгълник с дясна и лява страни равни на височината на правожгълника. Изрязва се по крайните жгнки. Изрязва се още един такъв многожгълник.

Обшиват се равните страни на правожгълниците, които се поставят в ляво и в дясно. Другия правожгълник се обшива на задните страни на многожгълниците.

Изрязва се правожгълник с дължина 1 с. м. по голяма от тая на правожгълника стена и с широчина, равна на двете свободни линии на многожгълника + прибавка от $1-1\frac{1}{2}$ с.

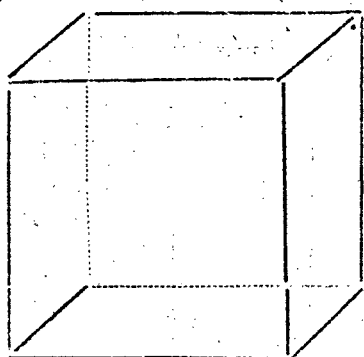
м. Прегъва се на две и се слага така, че прегъвката да се подпре на остриите жгли на многожгълниците. Тоя трижгълник се изрязва от червена хартия и представлява покрива. Обшива се.

За прозорци и врати се залепят малки тоже цветни правожгълниците.

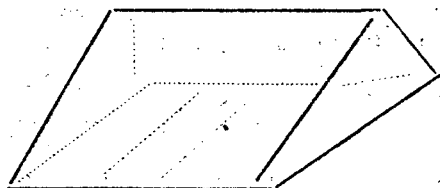
4. Кжща — скелет.

Кжщата представлява паралелопипед с 12 ржба, които могат да се представят с 12 клечки, от които 4 да представ-

ляват височините, 4 — дължините и 4 — широчините. Пригласяват се такива клечки и се свързват на съответните места.

Покрива представлява тристенна призма, която има дължина малко по-голяма от тая на паралелопипеда. И широчината на правоъгълната му страна също е по-голяма от тая на паралелопипеда. За него са необходими 3 еднакво дълги клечки за дължина и 6 еднакви за крайните триъгълници. Нареджат се и се свързват.

На долния правоъгълник се поставят две клечки за подложки и крепежи на призмата. Тъй сглобена, тя се поставя на паралелопипеда и образува кщца — скелет.

Може да се облича с хартия, за да даде формата на „паянтова кщца.“

УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

(ПРЕГЛЕД)

В ЧУЖБИНА.

Подготовка на учителите в Саксония. Внесен е законопроект в Саксонския сейм за реформиране на педагогическите училища. По-рано между министерството на просветата и университета са водени преговори и е постигнат компромис, според който бъдещите кандидати за учители ще получават висше образование. Образователните предмети, (физика, химия, биология, история, география и др.) ще се изучават в университета, а общите задължителни предмети особено педагогическите, ще се изучават в учителския институт, който ще бъде присъединен към университета. Половината от седмичните часови са оставени за образователните предмети, а другата половина — за педагогическите. В института ще се преподава история на философията, психология, логика, етика, естетика, религиозна философия, история на педагогиката, педагогич. психология, изучаване на детето, педагогическа патология, хигиена, социология и пр. Сегашните педагогически училища ще се превърнат във висши реални училища, реални гимназии и др.

Същия въпрос е повдигнат и от централното германско правителство в Берлин, което приготвило законопроект, според който всеки учител трябва да има висше образование. Дали ще се прокара този законопроект е още неизвестно, тъй като в Прусия и Бавария опозицията против законопроекта е доста голяма. Но сигурно е, че Саксония сама ще въведе най-първо реформата, понеже там тя няма противници. Само немската национална партия прави опозиция, но и тя не отхвърля напълно законопроекта.

Като четем тия стремежи на по-напредналите страни да се изисква по-висок образователен ценз и от първоначалните учители, неволно изпъква пред нас мисълта: не е ли време да засилим учителските институти у нас, да дадем по-големи права на свършившите тия училища и след време да се закрият педагогическите училища, като в Саксония?

The Institute of International Education. С това име е основан на 1. II. 1919 година в Нюйорк институт от познатия у нас „Карнегиев фонд за международен мир.“ Целта на института е да подпомага международни сближения и споразумения на педагогическо поле. За тая цел института способствува за вре-

менна размена на професори и студенти от една държава в друга. През лятото в 1919 г. директора на института доктор Stephen P. Duggen посетил Англия, Франция, Белгия, Швейцария, Италия и Югославия. Вече американски професори четат лекции в Европа, а европейски в — Америка. Размяна на студентит за сега е постигната само между Америка и Франция. В Америка размяна на студенти между отделните държави има повече. Институтът издава разни брошури и статистически сведения. Освен това, подпомага дейността на клубовете за международно сближение. Такива клубове в Америка има 63. Те са основани при университетите и други виши училища.

Кои учебни предмети се предпочитат от прогимназ. ученици. В тазигодишната мартенска книжка на списанието „*Journal of Experimental Pedagogy*“ са поместени резултатите на една анкета, предприета от и J. Don и J. Grigor. Анкетата се е простирила върху пет учебни предмета: английски език, математика, природни науки, рисуване и френски език. Правена е анкета в 93 училища (9 мъжки, 17 девически и 67 смесени), в които имало 3620 ученици (1858 момчета и 1762 момичети). Децата оценявали предметите с числа от 1 до 5. Единица давали на тоя предмет, който най-много обичали, а 5 на тоя, който не обичали. На другите предмети давали 2, 3 или 4, според както те намирали за добре.

Ето резултатите:

Предмети:	ученици:	1	2	3	4	5
Английски език	момчета	457	441	413	383	161
	момичета	620	456	330	244	112
Математика	момчета	317	322	377	421	421
	момичета	280	240	293	354	595
Природни науки	момчета	131	219	271	383	814
	момичета	366	369	347	296	384
Рисуване	момчета	575	448	385	384	166
	момичета	232	304	342	495	390
Френски език	момчета	330	430	411	396	291
	момичета	264	393	450	373	282

От тия числа са извадени средни оценки за предметите отделно за момчетата и отделно за момичетата. Така момчетата оценяват средно предметите:

Природни науки, английски, рисуване, математика, френски
 3·0 3·35 3·06 2·83 2·2;
 а момичетата:
 английски, рисуване, френски, природни науки, математика
 3·75 3·0 3·0 2·7 2·5

Много от момчетата дават еднаква оценка на по два предмета: рисуване — английски, рисуване — природни науки, рисуване — математика; а момичетата: английски — френски, математика — природни науки, английски — природни науки. Момчета, които обичат математика, природни науки или рисуване, не обичат френски език. Или пък тия, които обичат рисуване, не обичат математика,

СЪДЪРЖАНИЕ

НА

„Педагогическа практика“, год. II (1922 г.).

I. От теорията за практиката.

	кн.	стр.
1. Д. Райнов. — Пред изгрев.	I	— 1
2. Николай Тодоров. — По пътя за новото училище.	I	— 6
3. Fortunatus — Убийте учителя.	I	— 14
4. Хр. Петев. — Четенето в горните отделения	I	— 16
5. Анг. Балтов. — Болно е днешното обучение	II и III	— 65
6. Добри Чолаков. — Лекция и преподаване	II и III	— 73
7. Ат. Чешмеджиев. — За художественото възпитание и подготовка на учителя.	II и III	— 85
8. Б. М. Шейтанов. — Писмени упражнения за практическия живот	II и III	— 89
9. Хр. Спасовски. — Как трябва да се решават задачи по смятане	II и III	— 93
10. П. Михайлов — Пението в нашите основни училища	II и III	— 98
11. Ив. Кръжев. — Не забравяйте здравето на децата.	II и III	— 104
12. Д. Грънчаров. — Педагогическо-психологическите тенденции на XX век	IV	— 161
13. Николай Тодоров. — Как смятаме с втораците	IV и V	— 167, 222
14. Ив. Георгиев. — Игрите като средство за нагледно обучение	IV	— 176

15. Бойчо Колев. — Из живота на нашето училище V — 210
16. К. П. Домусчиев. — За читанката в първоначалното училище. V — 228
17. Йордан Савов. — Да бждем винаги млади VI, VII и VIII — 258
18. Ат. Чешмеджиев. — Американската школа и принципа на ръчния труд VI, VII и VIII — 260
19. Д-р В. А. Манов. — Числовите картини като нагледно средство VI, VII и VIII — 257
20. Ив. Георгиев. — Първоначално четене VI, VII и VIII — 274
21. Хр. Спасовски. — Обучението по геометрия VI, VII и VIII — 287
22. П. Дочев. — Родинознанието в III отделение. VI, VII и VIII — 291
23. Хр. Н. Златинчев. — Една празнота в обучението по история VI, VII и VIII — 297
24. Ц. Вжлев. — Задължителни училищни екскурзии VI, VII и VIII — 301
25. Йонко Христов. — Наказанията в училището VI, VII и VIII — 306
26. Йордан Савов. — Труда като основа на възпитанието IX — 385
27. Хр. Спасовски. — Развиване социални чувства у децата IX — 395
28. Тарап Chaterji. — Училището на Рабиндрант Тагоре в Болпур IX — 401
29. В. П. Гочев. — Учителския персонал в прогимназиите IX — 403
30. Н. Бенев. — Правописни речници IX — 405

II. Из практиката за практиката.

1. Violino Primo. — Петлю и Пжструшка I — 27
2. Николай Тодоров. — Геометрия за живота I — 33
3. Хр. Петев. — Убитата птичка I — 38
4. Йорд. Савов. — Из практиката по физика в прогимназията I — 45
5. Violino Primo. — Чичо Минчо дигуларя. II и III — 107
6. Йорд. Савов. — Реката през пролетта. II и III — 113
7. Ст. Кйосев. — Измерване многожълтени плоскости II и III — 131
8. Хр. Петев. — Навън — живот, вътре — мъртвило. II и III — 135
9. Ст. Славов. — С креда, молив и глина II и III — 137

10. Violino Primo. — Весели часове	IV — 162
11. Ст. Славов. — С молив, креда и глина	IV — 182
12. Т. Ракжджиев. — Трапец	IV — 192
13. Йорд, Савов, — Теменуга	IV — 200
14. Ст. Славов. — Рисуване сред природата	V — 236
15. Ив. Кржстев. — Падежи и падежни форми	V — 239
16. Здр. Атанасов. — Старо добро се забравя	V — 244
17. Йор Савов. — Стжрчиопашка	V — 247
18. Ант. Борлаков. — Как трябва и как не трябва да бжде.	VI, VII и VIII — 318
19. Йорд Савов. — Животни в гората	VI, VII и VIII — 336
20. Ант. Борлаков. — Твърди, течни и вздухообразни тела	VI, VII, и VIII — 346
21. Д. п. Евтимов. — Хайдути	VI, VII и VIII — 349
22. Ж. Аугсбург. — Как се рисуват движения	VI, VII, и VIII — 361
23. Йорд. Савов. Бухал	IX — 409
24. Ив. Георгиев. — Цифрите от 10 до 20	IX — 412
25. Дим. п. Евтимов. — Еничери	IX — 414
26. Ж. Аугсбург. — Как се рисугат дървеса	IX — 419
27. Ив. Георгиев. — Ржчна работа за II отделение	IX — 423

III. Курсове и конференции.

1. Педагогическа конференция в гр. Лом. Сжобща- ва К. В.	I — 52
2. Педагогическа конференция в гр. Провадия. Сж- общава К. Н. С.	VI, VII и VIII — 336

IV. Рецензии и отзиви.

1. Релефна карта на Царство Бжлгария от Антон Динев. Разгл. Ив. Грудев	I — 52
2. Стиприян Луисциус — Характер. Разглежда Хр. Петев	I — 55
3. Каранов В. — Помагало за учителя. Разгл. Д-р К. Свраков.	I — 56
4. Пението в народните пжрвоначални учили- ща и прогимназии. От Д. А. Бойчев. Разгл. Хр. Спасовски	II и III — 144
5. Die Technik des Tafelzeichnes. Von D-г Е. Weber. Разглежда Д. Г.	II и III — 145
6. Писмените упражнения в основното училище. От К. П. Домусчиев. Разгл. П. Михайлов	II и III — 147

7. Практиката ни през втората учебна година.
От Д-р В. Манов и Ив. Кржтев. Разгл.
Ант. Борлаков II и III — 149
8. Отговор на една рецензия. От. Хр. Спасовски II и III — 151
9. Методика на обучението в първоначалните
у-ща. От. д-р В. Манов. Разгл. Хр. Петев VI, VII и VIII — 368
10. Методика на предметното учение. От. Д.
Гржнчаров. Разг. орд. Савов . . . VI, VII и VIII. — 364
11. Учебници по естествознание за първоначалните училища. Разгл. Ив. Василев VI, VII, и VIII — 370
12. Релеф на главните форми на земната повърхнина. От Сава Попов. Разг. П. П. VI, VII и VIII — 378

V. Училището и живота (преглед).

1. Последната сесия на учебния съвет I — 58
2. Новите учителски заплати I — 63
3. Детски библиотеки в Америка I — 64
4. Издржката на основните и реалните у-ща II и III — 153
5. Правописната реформа пред Народното събрание. II и III — 154
6. Дружество за борба с детската престъпност IV — 202
7. Единно училище. IV — 206
8. Новия правилник за училищните настоятелства V — 252
9. Ученическа осигурителна каса против болести в Швейцария V — 253
10. Учителски организации в Чехо-Словашко V — 254
11. Обучение без учебници VIII — 379
12. Подготовка на учителите в Саксония IX — 427
13. The Institute of international Education IX — 427
14. Кои уч. предмети се предпочитат от прогимназиалните ученици. IX — 428

VI. Свободна трибуна.

- В. П. Гочев. — Правописната реформа V — 249

VII. Книгопис.
